

A | Ω

keresztyén igazság

az Ordass Lajos Alapítvány negyedévi folyóirata

.....
Új folyam 96. szám

2012. 4. szám

tartalom

igehirdetés

id. Zászkaliczky Pál: Isten első adventi ígérete / 1

lutheri teológiáról mindenkinek

Véghelyi Antal: Luther az egyház ismertetőjeleiről, 1. rész / 4

kerekasztal

Történelmi kép – hitelesen / 7

visszhang

Egyházi valóság 1964. / 30

Luther-konferencia

Véghelyi Antal: A prédikáló Luther 2. rész / 33

postánkból / 40

tartalmi összesítők / 44

keresztyén igazság Az Ordass Lajos Alapítvány negyedévi folyóirata

Független evangélikus teológiai és kritikai lap

Új folyam 96. szám – 2012. 4. szám

Szerkesztette a Szerkesztőbizottság megbízásából: Isó Dorottya

A szerkesztőbizottság tagjai: Cserhátiné Szabó Izabella, Isó Dorottya, Ittész János, Jankovits Béla, Kovács László, Tubán József

Felelős kiadó: ifj. Zászkaliczky Pál

Kiadóhivatal: 1171 Budapest, Lenkeház u. 7.

Bankszámlaszám: 10700732-49912407-51100005

Tördelőszerkesztő: Erdészné Kárpáti Judit

Nyomdai kivitelezés: OOK-Press Kft., Veszprém **Felelős vezető:** Szatmáry Attila
HU ISSN 0865-2163 – Törzsszám: 1996/320 – Eng.szám: III./E1/20/1989

Isten első ádventi ígérete

Akkor ezt mondta az Úristen a kígyónak: ... Ellenségeskedést támasztok közted és az asszony közt, a te utódod és az ő utódja közt: ő a fejedet tapossa, te meg a sarkát mardosod. (1Móz 3,14a.15)

A Szentírás első lapjain Szentlélektől ihletett elbeszéléseket, múltba tekintő próféciaakat olvassunk a világ s az emberiség őstörténetéről, melynek még nem voltak, nem lehettek emberi tudósítói. Az Úristen fenti mondata akkor hangzott el, amikor a bűneset után számon kérte Ádám és Éva vétkeit. Az első emberpár hiába próbálta tettét egymásra fogni, mindketten elnyerték büntetésüket.

Büntetésük következményeit – a munka verejtékét, emberi törekvések kudarcait, valamint a házaséltre nehezedő terheket mi, mai utódok is hordozzuk. Azonban ennek nemcsak ők, az Isten iránti bizalmatlanság és engedetlenség „úttörői”, de mi magunk is okai vagyunk. Hiszen Ádám és Éva vétkektől mi sem vagyunk mentesek. Nem tehetünk szemrehányást az „ősszülőknek!” Történetük egyúttal saját történetünk: „Ádámban mi mind vétkeztünk!” (EÉ 358/2)

Az Úr rajtuk kívül természetesen megbüntette a csábító kígyót is, a megkísértő „ősellenséget”, aki ezzel együtt mindnyájunk vádlója is Isten előtt. Ám a kígyónak, az Isten ellen lázadó és lázító szellemi hatalomnak, a Sátánnak is nevezett ördögnek büntetésében már ott rejlik a szabadulás ígérete, az ősevangélium. Istennek ez a mondata az első ádventi ígéret. Ígéret, melyet Jézusunk a Golgotán már beteljesített, amely a Jézust követő emberek életében is valóság-gá válik. Ígéret, mely Jézus visszajövetele után mindenki számára véglegessé és visszafordíthatatlanná lesz.

A Sátánnak is nevezett ördögnek büntetésében már ott rejlik a szabadulás ígérete, az ősevangélium.

Ebben a mondatban benne van tehát az ősellenség részleges majd végleges büntetése, Krisztusunk számos szenvedése, majd a kereszten szerzett győzelme, ám ott rejlik Istennek az az adománya is, hogy a legyőzött ősellenségen Jézus erejével mi magunk is győzhetünk.

Jézusunk, „az asszony utóda”, Mária gyermeke, az istenfiúságával együtt valóságos ember is volt. A pusztában töltött negyven napos böjtlés után megéhezett. Nem látott ugyan éhségét csillapító kenyeret, mint Éva a tiltott fa szemet csábító és kíváncsatos gyümölcsét, de hallotta a sarkában lihegő, hátulról támadó kísértő hangját: „mondd, hogy ezek a kövek változzanak kenyérré”. (Mt 4,3) Jézus ellenállt, sőt a Szentírás szavával ellene mondott a kísértőnek. Hiszen ő hatalmát soha nem használta a maga javára. Tudták ezt még a kereszttel alatt csúfolódók is, hogy ő csak másokat mentett, mindig másokon segített. A maga számára pedig csak Istentől várt és kapott segítséget.

Másként is hiába mesterkedett az ördög, kínálhatott mézes-mázos szavakkal dicsőséget vagy gazdagságot, Jézus semmi áron nem fordított hátat küldetésének, s nem volt hajlandó szembefordulni Atyjával.

A megkísértés pusztájából az eredménytelenül távozó ördög harcmódot váltott. Nem hagyta magára Jézust, kitartóan a sarkában volt. Mint kígyó, méregfogával harapott, és ejtett sebet. S nem pusztán a sarkát, de Jézusnak testét-lelkét sebezte és gyötörte, folyamatosan mar-

A testi fájdalomnál sokkal nagyobb fájdalmat jelentett a lelki gyötrelem.

sokkal nagyobb fájdalmat jelentett a lelki gyötrelem. Az ördög nem szemtől szembe támadt, hanem embereket használt fel győzelmé érdekében. Jézus az övéi közé jött, s éppen az övéi nem fogadták be. Olykor közvetlen családja sem értette tetteit. Éppen gyermekése falujában, Názáretben akarták szakadékba vetni. A farizeusok pedig az Istentől kapott és mások gyógyítására használt hatalmát magától az ördögtől valónak tartották. Tulajdon népe vetette ki soraiból, a „kapun kívül” (Zsid 13,12) kellett szenvednie. A nép vezetői adták át őt hamis vádakkal a gyűlölt római hatalom kezébe.

A tanítványok folyton értetlenkedtek. Péter vissza akarja tartani Mesterét a fájdalmak útjáról. A lényegre tapintóan utasította el akkor őt Jézus: „Távozz tőlem, Sátán!” (Mt 16,23) A kiválasztott tanítványok nem virrasztottak vele a Gecsemánén, elaludtak. Amikor pedig megjött az elfogatására kiküldött csapat, a tizenkettő minden előzetes fogadkozása ellenére gyáván elfutott, s a szeretett tanítvány, János kivételével nem is álltak ott keresztje alatt.

Jézus a Golgotán is hű maradt küldőjéhez és küldetéséhez.

Jézus a Golgotán is hű maradt küldőjéhez és küldetéséhez. Nem átkozta meg a csúfolódók hadát, sem a tőle elforduló Istent. S hiába unszolta őt a tömeg, bár lehetősége lett volna, nem kért anyagi segítséget, s nem szállt le a keresztről. Engedelmes volt tehát mindhalálig. A mennyei Atya ezért felmagasztalta őt: nem hagyta a halálban, harmadnapra feltámasztotta. Ezért Jézusban van – „az ő vére által – a mi megváltásunk, bűneink bocsánata” (Ef 1,7). Mindezzel Jézus elvégezte azt, amiért erre a földre érkezett, az ördög pedig kudarcot vallott. A golgotai kereszt tehát győzelmének jele. A kereszt ága „boldog ág”, mert „szent testét” karolta át, mert a „világ bűnének zálogát” hordozta, s az „ellenség gonosz fejét” Megváltónk rajta zúzta szét – énekeljük egyik legszebb s legrégebb böjti énekünkben (1894–5). Ezzel az ősevangélium ígéretének egyik része beteljesedett. Bár a háború még nem ért véget, a döntő csatát Jézus megnyerte.

Az első ádventi ígéret beteljesedése számunkra nélkülözhetetlen. Az ősevangélium mindnyájunk evangéliuma lett. Jézusnak a kereszten szerzett győzelmé megszerezte eddig elkövetett vétkeink és mulasztásaink bocsánatát. Aki tehát oda a győzelmes Krisztushoz viszi büntudattal és bűnbánattal az ördöggel szembeni vereségét, az tőle magától kapja a feloldozást. Éva és Má-

ria utódának, az Emberfiának ma is van hatalma megbocsátani a bűnöket a földön (Mt 9,6). Az elnyert bűnbocsánat pedig páratlan erőforrásunk!

Az ősellenség azonban fáradhatatlanul támad, ravaszságával éppen azok gondolatait akarja eltántorítani a Krisztus iránti őszinte és tiszta hűségétől (2 Kor 11,3), akik már jártak a kereszttel, akik már bocsánatot nyertek Urunktól.

Ezért egy pillanatra sem szabad elfejtenünk, hogy az ördög már vereséget szenvedett, már nem legyőzhetetlen. Mi pedig megerősödhetünk az Úrban és hatalmas erejében! Felöltözhethetjük a „sötétség világának urai és a gonoszság lelkei ellen” (Ef 6,12) az Isten fegyverzetét. Az igazság öve és a megigazulás páncélja, a hit pajzsa és az üdvösség sisakja a védelmi fegyverünk. Tudván tudnunk kell tehát, hogy ami Jézus felől megíratott, az igaz, amit elvégzett, az a miénk! A kísértés pedig legyőzhető. Az forgathatja eredményesen ellene „a Lélek kardját”, aki forgatja kezében is, szívében is „az Isten beszédét”, mindazt, ami számunkra megíratott.

Ugyanakkor imádkozhatunk Isten Lelke segítségével a győzelemért. Az ígérel és az imádsággal felvértezve nem törvényszerű az elbukás. Az Ige porba dönti a bosszút esküdött ördögöt, aki a világ urának hirdeti magát. S az idők végén bekövetkezik a végső győzelem is, melyet János apostol már múlt időben fogalmazott: „Az ördög ... a tüzes és kénes tóba vettetett, ahol a fenevad és a hamis próféta is van, és gyötrődnek éjjel és nappal örökkön-örökké.” (Jel 20,10)

A keresztfáról és a győzedelmes Krisztusról szóló énekünkben énekeljük: „Tied vagyok, Jézusom, ... A szeretet hozzád kapcsol, Boldog, aki híven harcol – Veled mindig győzhetek!” (ÉÉ 208,5) Úgy legyen, ámen!

Bár a háború még nem ért véget, a döntő csatát Jézus megnyerte.

A kísértés pedig legyőzhető.

*Irgalmas Jézusunk, járj velünk, kérünk!
Áldj, vezess, oltalmaz, győzelmet adj!
Támad az ellenség, nélküled végünk,
Ám a te hű kezed el sose hagy.
Így szívünk se fél,
Távol fénylik a cél,
S ránk örök országod hajnala kél.*

(Evangélikus énekeskönyv 449/4)

Luther az egyház ismertetőjeleiről, 1. rész

Bevezetés

Luther 1536-ban, a *Schmalkaldeni cikkek* egyházzól szóló cikkelyében így nyilatkozik: „Istennek hála, a hétéves gyermek is tudja, mi az egyház: ti. a szent hívők és juhok, akik hallgatnak pásztoruk hangjára. Ezért a gyermekek így imádkoznak: »Hiszek egy szent keresztyén egyházat.«”

Luther – amikor a 16. századi hitvallási iratokra jellemző körmönfont definíciót várnánk tőle – , ilyen egyszerűen fogalmazza meg ekklézológiai hitvallását. Még a dogmatikában járatlan hétéves gyermek is tudja, mi az egyház!

Ezzel szemben az alig egy évtizeddel korábban, 1525-ben keletkezett *De servo arbitrio*ban kioktatóan veti szemére az egyház tekintélyére hivatkozó ellenfelének, Rotterdami Erasmusnak: „Bizony, az Isten egyháza nem olyan egyszerű dolog, mint az »Isten egyháza« elnevezés!”

Mi tehát az a titok, amit egyrészt a gyerekek is tudnak, másrészt a bölcsek se igen értik?

Az egyház a hit tárgya

Luther az *Apostoli hitvallás*ban látja legékeesebb bizonyítékát annak, hogy az egyház minden időben a hit tárgyát képezi. „Credo sanctam catholicam ecclesiam...” — „Hiszem az egyetemes szent egyházat”. Ha nyilvánvaló lenne, hol van az egyház, akkor szükségtelen volna hinni! A *De servo arbitrio*ban Luther így igazolja, hogy az egyház nem azonos az »egyház« nevet viselő intézménnyel: „Mi történt Jézus Krisztus korában, amikor valamennyi apostola megbotránkozott benne, sőt az egész nép is megvetette és el-kárhóztatta az Urat, miközben egyedül Nikodémus, egyedül Arimateai József és egyedül a kereszten mellette szenvedő egyik lator menekült meg? ... Ki tud-

ja, nem így áll-e a dolog az egyházzal is kezdettől fogva, a mai napig? Nem anélkül nevezték-e őket Isten népének és egyháznak, hogy azok lettek volna? És nem a többi, a maradék volt valójá-

Krisztus e tévtanítók ellenére is megtartotta egyházát.

ban az, noha senki sem nevezte őket Isten népének és Isten szentjeinek... Gondolj csak az ariánusok korára, amikor az egész világon alig ötven katolikus püspök maradt meg, ám ezeket is elűzték székhelyükről, miközben az egyház nevében mindenütt az ariánusok uralkodtak. Mindazonáltal Krisztus e tévtanítók ellenére is megtartotta egyházát, és pedig úgy, hogy azokat, akiket megtartott, senki sem nevezte egyháznak! Hasonlóképpen, mutass nekem csak egyetlen püspököt a pápa uralma alatt, aki hivatalát jól látta el! Mutass egyetlen zsinatot, amelyen a kegyesség kérdéseiről, és nem az egyházi vagyonról, rangról, adóról

és sok egyéb semmiségről vitatkoztak volna, amit senki sem írhat a Szentlélek számlájára, hacsak nem teljesen örült. Ezeket mégis egyháznak nevezték, holott ... mindennek nevezhetőek voltak, csak éppen egyháznak nem. Mit gondolsz, az inkvizítorok hány olyan szentet égettek el és gyilkoltak meg az elmúlt századokban eretnekség vádján alapján, mint amilyen Husz János volt?”

Az egyház kettős természete

Luther az egyházat Krisztus testének vallja. És ahogy Krisztus kettős – isteni és emberi – természete ellenére egyetlen személy, úgy az egyház is egy, bár egyrészt lelki természetű, másrészt emberi természetű valóság. Lelki természete szerint – miként maga Krisztus is – a Szentlélektől fogan, és ezért szent, tiszta, szeplőtelen, sőt tévedhetetlen, mivel a Szentlélek irányítja. Emberi oldalról nézve viszont az egyház bűnösök közössége, és mint ilyenek, semmi köze sincs a szentséghez és tisztasághoz. Tehát egyszerre állítható róla, hogy egyház és nem egyház. Lelki természete szerint egyház, és mint ilyen, szent. Emberi természete szerint nem egyház, és mint ilyen, szentségtelen és tévelygő.

Mutass nekem csak egyetlen püspököt a pápa uralma alatt, aki hivatalát jól látta el!

Az egyház ismertetőjegyei

*„Nos hát a gyermekek Hiszekegye arra tanít bennünket – írja Luther az 1539-ben megjelent *A zsinatokról és az egyházzól* című könyvében –, hogy mint fentebb mondtunk, a szent keresztyén népnek ezen a földön az idők végezetéig jelen kell lennie, és meg kell maradnia. Mert ez hitcikkely, ami mindvégig megáll. A végső napon igaznak kell ugyanis bizonyulnia, amit Krisztus Máté 28,20-ban övéinek megígért: »Én veletek vagyok a világ végezetéig.« Ám miről ismerje meg a szegény gyarló ember, hogy hol található a világban a szent keresztyén nép? Pedig itt kell annak lennie, ebben*

Mutass egyetlen zsinatot, amelyen a kegyesség kérdéseiről, és nem az egyházi vagy onról, rangról, adóról és sok egyéb semmiségről vitatkoztak volna.

az életben, ezen a földön. Mert hisszük ugyan, hogy a mennyországban örök élet fog következni, de azt még nem birtokoljuk. Ezért hát a szent keresztyén népnek ezen a földön és ebben az életben kell lennie a világ végezetéig. Így is vallja: »Hiszem az örök életet...«, és ezzel elismeri, hogy azt az életet még nem érte el, hanem hiszi, reméli, szereti, mint igazi hazáját és életét, noha ideig-óráig még idegenben kell maradnia és várakoznia.» Ezután tér rá Luther az egyház hét ismertetőjegyére.

Elsőként *Isten igéjét* említi. *„Ez egyeseknél tisztán van meg, másoknál nem egészen tisztán. Akiknél tisztán van meg, azokról mondja az Írás, hogy aranyat, ezüstöt, drágakövet építenek a fundamentumra. Akiknél tisztátalanul van meg,*

azokról mondja, hogy fát, szénát, pozdorját építenek rá. De a tűz által megigazulnak. ... Az Isten igéje a fő dolog, ez az a fő szentség, amiről a keresztyén nép a szent nevet kapta. Mert Isten igéje szent és megszentel mindent, amihez ér, sőt az ige magának Istennek a szentsége. ... Mert maga a Szentlélek vezeti, avatja fel és szenteli meg az egyházat, vagyis a szent keresztyén népet az igével... A szent ige az az igazi szentség, és az az igazi kenet, amely felavat az örök életre. ... A külső ígéről mondom

Isten igéje szent és megszentel mindent, amihez ér.

ezt, arról, amit emberek élő szóval hirdetnek, akár én, akár te. Ezt hagyta Krisztus hagyatékként maga után, mint nyilvánvaló jelet, hogy megismerhető legyen róla az ő egyháza és a szent keresztyén nép mindenütt a világon. ... Jegyezzük meg, hogy az ige az első fő szentség, miként Szent Ágoston is mondja: »Ecclesia verbo Dei generatur, alitur, nutritur, roboratur« (Az egyházat az Isten igéje szüli, tartja, táplálja, erősíti.)”

*K*ívánunk minden Olvasónknak lélekben felemelő,
hitben megerősítő, a mindennapi életre megújító
karácsonyi ünnepet!

a szerkesztőség

Történelmi kép – hitelesen

Kerekasztal-beszélgetés Korányi András: *Hanem szeretni is* című könyvéről

A közelmúltban jelent meg a Luther Kiadó gondozásában Korányi András: Hanem szeretni is című könyve, mely egy új sorozat első köteteként kívánja bemutatni Káldy Zoltán (1958–1987) itthon és külföldön végzett püspöki szolgálatait és ezen keresztül egyházunknak azt a több mint negyedszázados időszakát, amelyet Káldy-korszakként szoktak emlegetni.

Mivel összefoglaló monográfia eddig még nem született erről az időszakról és Káldy Zoltán személyéről, a könyv a hiány pótlására vállalkozik, és hiteles történelmi képet akar nyújtani a közép- és fiatal nemzedéknek, akik már nem vagy csak gyermekkori emlékeket hordozhatnak róla. Folyóiratunk kezdettől fogva elkötelezett egyházunk múltjának teológiai és történelmi tisztázására, a megújulás szempontjából nélkülözhetetlennek tartja a hiteles történelmi kép bemutatását. Ezért a szerkesztőség elhatározta, hogy a hagyományos könyvismertetés helyett kerekasztal-beszélgetést kezdeményez a könyvről. A kerekasztal-beszélgetésre felkértük Terray László Norvégiában élő ny. lelkészt, Boleratzky Lóránd jogtudóst, ny. ügyvédet, egyetemi magántanárt, Mirák Katalin történészt, a Tényfeltáró Bizottság tagját, valamint dr. Fabiny Tibor professzort és Ittész János ny. püspököt, folyóiratunk egykori és jelenlegi szerkesztőségének tagjait.

A mindegyiküknek szóló szerkesztői kérdések mellett ki-ki „személyre szabott” kérdést is kapott. A válaszadásra pedig a könyv szerzőjének is szívesen adunk helyt abban a reményben, hogy ezzel hozzájárulunk – Mirák Katalin történész szavait idézve – a Káldy-korszak „egyik legterhesebb öröksége” felszámolásához és egyházunkban az élénk szellemi-tudományos légkör kialakulásához.

A szerző előszavában így vall munkájáról: célja az volt, „hogyan a korszakokat és eseményeket meghatározó kulcsdokumentumokat felmutassa, azokra építve adjon áttekintést a vállalt témában, s mindezt igyekezzen a külső egyházi és politikai környezetet szem előtt tartva megérteni és bemutatni.” Eléri-e ezt a célt a könyv? Hogyan illeszkedik a célkitűzéshez a könyv téma-választása, koncepciója? Találó-e a könyv címe?

Mirák Katalin:

Fontos könyv jelent meg Korányi Andrásról. A kötet 1990 utáni egyháztörténet-írásunk egyik régi mulasztását pótolja, hiszen tudomásom szerint Káldy Zoltánról halála után 25 évvel ez az

első átfogó igénnyel írt munka. Egy Káldy-monográfia régóta várat magára, s bár az alcím megtevesztő lehet, a kötetet elolvasva világos, hogy ezúttal sem a teljességre törekvő írást tartunk kezünkben. E feladatot Korányi András könyve sem tölti be, hiszen a püspöki működésnek – Káldy esetében rendkívül domináns, mégis – egyetlen területét, a külügyi és nemzetközi munka tárgyalását vállalja fel. E témakörben azonban mindenképpen jelentős továbblépést jelent a Káldy-életmű megismerésében. Hiánypótló írás, minden erényével és kisebb-nagyobb hiányosságával együtt is.

A *Hangütés* megfogalmazza a kötet célját: a szerző munkáját egyrészt hiánypótló műként határozza meg, másrészt első kísérletként a források összegyűjtésére, a pályakép szakaszolására és főbb eseményei felvázolására. Nem kis feladatra vállalkozik tehát, a tét különben is igen nagy, mivel a bevezető tanúsága szerint egyben a Luther Kiadó új, *Egyház a szocializmusban* c. sorozatának indító kötetéről van szó!

A kötet periódusokra tagolva, kronologikus rendben vázolja Káldy püspök nemzetközi működése főbb állomásait Nyborgtól (1959) Budapestig (1984), illetve haláláig. Az áttekintés alapjául püspöksége kezdetétől 1971-ig javarészt Káldynak „Pécsi” fedőnéven készített hálózati jelentései szolgálnak, azok mentén halad végig a külügyi munka főbb területein. Ezen időszak tárgyalt területeiről még többretű képet kaptunk volna, ha Káldy – saját interpretációját és szempontjait erősen közvetítő – hálózati jelentései mellett a szerző más típusú korabeli állami és állambiztonsági dokumentumokat is felhasznál (pl. ÁEH-iratok vagy a protestáns nemzetközi szervezetekről és a prágai Keresztyén Békekonzferenciáról szóló belügyi dossziék anyaga). Káldy Zoltán ’70-es évekbeli külügyi munkáját az egyházi világszervezetek nagygyűléseinek kronologikus rendjét követve ismerteti, a ’80-as éveket a budapesti világggyűlés szempontjából tárgyalja. Lényegre törő összefoglalást nyújt az egyes időszakok főbb világpolitikai eseményeiről, összefüggéseiről, azoknak a nemzetközi egyházi életre gyakorolt hatásáról. Korrekten vázolja azokat a tendenciaváltásokat is, amelyeknek mindenkor függvényében Káldy a külügyi munkát végezte. Hasznos lett volna ezzel párhuzamosan a belpolitikai háttérnek és annak a Kádár-rendszernek is nagyobb figyelmet szentelni, ahonnan Káldy kilépett-kiléphetett a nemzetközi politika színterére.

Mindenképpen értékelendő a szerző azon szándéka, hogy Káldy Zoltánról külügyi munkája kapcsán árnyalt képet adjon. (Ez azonban helyenként túlzottan óvatosan és körültekintően fogalmazott mondatokban jelenik meg.) E szándékból eredően a pályakép történeti oldala mellett Káldy személyiségét és a püspöki működés vélt vagy feltételezett mögöttes személyes okait és indítékait is felveti. (Koncepcionális megállapításait azonban számos esetben nem dokumentálja!) Ezáltal a vívódó, gyötrődő, a történeti-politikai körülmények között őrlődő, a Kádár-korszak ingoványos terepén utat kereső, az egyházi és az állami ellenfelek között magára maradó, de a szocializmusban végül az egyház és a maga helyét is megtaláló püspök vonásait rajzolja élesre. Ezzel vélhetően a Káldy-korszakban előbb reakciónak, később ellenzékinek titulált és sarkosnak minősített történetírói iránnyal szemben akar alternatívát adni, amely a pártállam felé maximálisan lojális, eszközeiben diktatórikus, karrierista, stílusában arrogáns, erőszakos, durva, sőt gyakran trágár, autokrata, az egyházban teológiai és személyi terrort gyakorló egyházve-

zető képét rögzítette. A kötetben erősen munkál a megértés szándéka is, a történeti-politikai-egyházpolitikai (kényszer)helyzet, még inkább az egyházvezető személyisége iránt. Pl. igyekszik magyarázatot adni Káldy bizonyos jellemvonásainak 1958 utáni (!) kialakulására (43. o., 51. o.). Elfogadható szerzői törekvések ezek, amennyiben a lehetőség szerint „objektív” bemutatás szándéka mozgatja. (A kötet érzelmi töltetű címe azonban e szándékot kissé kétségessé teszi.) Mindezek mellett a szerző lényeges pontokon és átfogó értékeléseiben kritikai észrevételeket is tesz (pl. Káldy LVSZ-elnökké választásának értékelése 109. o.).

2009-ben a „gyógyító emlékezet” mottójával tartott Deák téri sorozat egyikén hallottam Korányi András előadását Káldy Zoltán püspöki szolgálatának nemzetközi összefüggéseiről. Emlékezetem szerint a korrekt ismertetést *A botcsinálta diplomata* című habilitációs értekezése alapján tartotta. E címét szellemesnek és Káldy Zoltánra vonatkoztatva igen találónak éreztem. A mostani cím azonban látásom szerint nem vált a kötet javára. Nehéz e mondatot – *Hanem szeretni is* – másképp értelmezni, mint kérésként a borítón látható püspökre vonatkoztatva. Ezzel a szerző olyan érzelmi hangot üt meg, amely véleményem szerint nem kaphat központi helyet és figyelmet egy máskülönbén távolság- és mértéktartásra törekvő műben. Az olvasót még a könyv kinyitása előtt, pusztán a borító láttán olyan érzelmi ráhatás éri, amit mindvégig nehezen tud feledni. A címbeli gondolatnak leginkább a befejezésben van a helye, végső összegző-ként. Ahogy azt a szerző egyébként meg is teszi, és a keretes szerkesztésnek megfelelően a kérő-felszólító mondatot – immár bővebben idézett eredeti szövegkörnyezetében – megismétli. (Sőt kétszer is. Nyilván szövegszerkesztési hiba, hogy a címadó idézet a 114. és 118. oldalon is olvasható.) Szerencsés lett volna azonban már a címben is formailag egyértelműen jelezni, hogy valójában Káldy Zoltántól való idézetről van szó, s nem a szerzőtől származó direkt instrukcióról.

Az alcím és a kötet tartalma nem fedi egymást. Míg az előbbi arra utal, hogy Káldy Zoltán itthoni és külföldi püspöki szolgálatáról lesz szó, a hazai rész – néhány általános utalástól eltekintve – nem jelenik meg a tanulmányban. Igaz, a bevezetésben a szerző egyértelműen jelzi a témaszűkítést, s hogy Káldy egyházvezetői tevékenységét a „vállalt témában” tekinti át. Ezért csak a legszükségesebb mértékben foglalkozik belső egyházi ügyekkel, egyházpolitikai és teológiai feszültségekkel vagy Káldy Zoltán autoriter egyházkormányzásának itthoni megnyilvánulásával.

Természetesen egy életpályát mindenképpen szükséges részeiben is kutatni és megírni. Épp e kötet kapcsán azonban felmerülhet a kérdés: szabad-e a püspöki szolgálat egyik területét – amely minden eredménye és pozitív hozadéka ellenére is az egyházvezetői működés második vonalát jelenti – ennyire különállón, a hazai belső egyházi folyamatoktól elválasztva vizsgálni? Úgy gondolom, hogy egy közel három évtizedes korszakot nevével fémjelző magyarországi püspök esetében, különösen egy sorozatindító, „alapozó” kötetben az itthoni szolgálatnak nagyobb teret kellett volna kapnia.

Fabiny Tibor:

Korányi András *Hanem szeretni is. Káldy Zoltán püspöki szolgálata itthon és külföldön* című könyvét Gáncs Péter püspök 2009 első napjaiban az *Evangélikus Életben* – tehát jóval a kézirat habilitációs értekezésként történő elfogadása előtt – nagy várakozással ha-

rangozta be: „Reményteli érdeklődéssel várom Korányi András habilitációs dolgozatának közeli megjelenését is. Egyháztörténésünk éppen Káldy Zoltán életpályáján keresztül az egész korszakot vizsgálja”. A püspöki megnyilvánulás annak a jelzése, hogy a beharangozott könyv remélhetőleg „kiegyensúlyozott” képet fog nyújtani, s az egyházvezetés által is jóváhagyott, „kanonikus” álláspontot fogja képviselni.

A könyv alapos áttanulmányozása során azt kell azonban megállapítani, hogy a munka nem felel meg ennek a várakozásnak. Az alábbiakban fejtem majd ki, hogy miért.

A könyv alcíme azért félrevezető, mert többet ígér, mint amit a könyv valóban ad. Amíg az eredeti habilitációs értekezés a témát helyesen leszűkítette, s Káldy szolgálatát egyházunk „nemzetközi kapcsolatainak fényében” vizsgálta, addig a könyv már a püspöki szolgálat átfogó értékelését („itthon és külföldön”) helyezi kilátásba, noha az eredeti tartalom nem bővült. Az eredeti cím *A botcsinálta diplomata* semmiképpen sem volt szerencsés, s helyes, hogy ezen változtatott a szerző. Az új cím (*Hanem szeretni is*) kapcsán sokaknak bizonyára az jut eszébe, hogy Káldy alakját az elmúlt években sokan egyoldalúan fekete színekkel rajzolták meg, s most egy árnyaltabb képet kaphatunk, vagyis Káldyt nemcsak szidni, hanem szeretni is lehet. Ezt senki sem vitatja el, hiszen voltak olyanok, akiket valóban Káldy „emelt ki” a sanyarú sorsból, bár ennek sokszor „drága” ára volt... Sokakat azonban sanyarú sorsba taszított, ám róluk nem szól a könyv. Az is igaz, hogy – emlékeim szerint – a nyolcvanas évek elején a fiatal lelkészek egyszerre tekintették őt félelmetes diktátornak, és nevezték maguk között „seriffnek”, ami azért pozitív érzelmeket is sejtet. A cím annyiban szellemes, hogy Káldy egyik könyvének címére utal (*Hanem szolgálni is...*). Ám a felületes olvasó figyelmét könnyen elkerülheti az, hogy a címben idézett fordulatot (l. 7, 113., 118. o.) Káldy – bár látszatra a szocializmusban élő egyházakról szólt – valójában önmagáról, az egyházvezetésről fogalmazta meg. Arról ugyanis nem tudok, hogy bárki részéről magát az egyházat vagy az egyházakat érte volna kritika, arról viszont igen, hogy az egyházvezetőket (azaz Káldyékát) és az általuk kötelező ideológiává tett ún. „diakóniai teológiát” tényleg komolyan bírálták. Káldy tehát e többször idézett mondatában valójában csúsztatott, s Korányi – minden magyarázat nélkül – sajnálatosan könyve címévé nemesítette ezt a csúsztatást.

Boleratzky Lóránd:

Sebeket feltépni mindig fájó, de még inkább az, ha egy egyház sebeit tépjük fel, egy olyan egyházét, amely ellenséges környezetben volt kénytelen tevékenységét végezni sok kísértés és megpróbáltatás közepette, és nem tudott eléggé erős maradni ahhoz, hogy mindvégig hú maradjon Urához, és őt feltétel nélkül szolgálja. ...

A szerző munkája figyelembe vette a hozzáférhető forrásokat, munkája kétségtelenül hozzájárult Káldy Zoltán hosszú püspöki szolgálatának a megismeréséhez, bár elsősorban a püspök mellett felhozható tényeket igyekezett bemutatni. A terhére róható magatartásokat a személyi kérdéseknél szükséges lett volna ismertetni: így a teológiai tanárok közül Wiczian Dezső, Solyom Jenő és Karner Károly menesztésének körülményeit, a lelkészek közül Schulek Tibor nyugdíjazását, Scholz László, Danhauser László lelkészek elmozdítását, a Zászkaliczky család üldözését. Sok esetben ezek a gyülekezet széteséséhez vezettek.

A könyv *Hanem szeretni is* címe arra utal, hogy Káldyt nemcsak bírálni, hanem szeretni is kell. Aki igehirdetéseit hallgatta – eltekintve annak politikai tartalmától – az ezzel elégedett lehetett, az azonban, aki püspöki tevékenységét vizsgálja, már aligha lehet elégedett. Egy személy megítélésénél aligha járunk el helyesen, ha csak egyik oldalát ítéljük meg; az egész ember működését kell vizsgálni. Úgy tűnik, hogy a szerző ezt a vizsgálatot elmulasztotta, és erkölcsileg adós maradt az ítélettel.

Terray László:

Mindenekelőtt annyit, hogy mint Mirák Katalinnak és Fabiny Tibornak, nekem is feltűnt már első belelapozásra, hogy a könyv alcíme szerint Káldy Zoltán *teljes püspöki szolgálatáról* kíván szólni, de csak *külső* szolgálatának „karrierjét” mutatja be. De szerintem mint ilyen sem ad kielégítő képet Káldy szolgálatáról. Van kommentárom a Dokumentumokhoz (amelyek a könyvnek több mint a felét teszik ki), és több hiányra szeretném felhívni a figyelmet. Erre viszont én nem vagyok illetékes.

Ittész János:

Előljáróban jeleznem kell, hogy válaszaim megfogalmazása előtt már olvashattam Terray László, Boleratzky Lóránd és Fabiny Tibor hozzászólásait. Igyekszem az ismétléseket elkerülni, ezért itt előljáróban összefoglalóan jelzem teljes egyetértésemet véleményükkel, az egyes témákkal kapcsolatos észrevételeikkel, kritikáikkal. Azt is el kell mondanom, hogy különösen Terray László válaszai rendkívül informatívak voltak számomra, új ismeretekkel is gazdagítottak, ill. a korábbi írásaira történt utalásaival felfrissítették emlékezetemet.

Korányi András munkájának, az először a debreceni Református Hittudományi Egyetemen habilitációs értekezésént benyújtott, majd a Luther Kiadónál megjelent könyvének a kiadását én is nagyon vártam. Azt reméltem, hogy megjelenésével végre egyházunk népe számára is „kinyílik az ajtó”, és az eddig sok tekintetben csak a Keresztyén Igazság új évfolyamainak lapjain olvasható kritikus elemzések után az Ordass Lajos Baráti Kör tagjainak és szimpatizánsainak szűkebb körén túl többekhez eljuthatnak a hiteles és a közös múltunk eseményeit bemutató és összefüggéseit feltáró információk. Nekem is csalódnom kellett. Mert miközben a szerző Káldy Zoltán karrierjének fő állomásait és karrierépítésének „sikereit” igyekszik felvázolni, adós marad a remélt és igényelt teológiai reflexiókkal és az általa vizsgált személyiség és korszak – a szerzőtől joggal elvárható – egyértelmű értékelésével. Ha pedig ez nem történt meg – és nem történt meg! –, jogos a kérdés: vajon miért nem? (A kérdés megválaszolására nekem is van véleményem, de ennek kifejtésére nem ez a kerekasztal hivatott.)

Hogyan értékeli a könyvet teológiai szempontból? Mennyire érvényesül az egyes események értékelésénél a teológiai szempont?

Terray László:

Feltűnik, hogy már a könyv bevezetésében bejelenti a szerző, hogy „a Káldy Zoltán nevéhez fűződő diakóniai teológia átfogó rendszeres teológiai értékelését” nem tekinti feladatának (10.

o.). Sajnos, a benyomás az, hogy még csak egy elemi, leegyszerűsített teológiai elemzést is kerül a könyv – pedig a „diakóniai teológia” központi szerepet kap a szövegben –, és annak számos elemzője volt a teológiai irodalomban magyarul, de más nyelveken is már a 60-as évek óta. Eibner, Gémes, Baer, Vajta, Fasang Árpád erre vonatkozó munkáit teljesen figyelmen kívül hagyja a szerző. Tartózkodik vajon attól, hogy velük vitába szálljon? Vagy annyira lényegteleneknek tartja őket, hogy említésre se érdemesek? Szakmailag meg nem engedhető mulasztás, hogy Vajta könyvét (*Die diakonische Theologie im Gesellschaftssystem Ungarns*, 1987) még csak meg sem említi bibliográfiájában (227. o.).

Különösen is sajnálatos, hogy Korányi Káldy Zoltánt magát úgyszólván „nem engedi szóhoz jutni.” Káldy döntéseit, kijelentéseit, felszólalásait elemzi és kommentálja, de csak kevés helyen idézi. Forrásként sem használja Káldyt több helyen, ahol ez természetes lett volna. Kivételek persze a Dokumentumokban szereplő válogatott Káldy-iratok.

Az amszterdami előadást (1975), amelynek legnagyobb részét tudvalevőleg Karner Károly írta Káldy számára, Korányi teljes egészében hozza dokumentumként (182–196. o., 15 oldal). Ugyanakkor az alapvetően fontos pécsi beszélgetést az állambiztonság képviselőivel 1958 szeptemberében csak egy fél oldalon kommentálja, és a leőhelyre is csak a lábjegyzetben utal. Miért? Ezt a dokumentumot teljes egészében be kellett volna venni a könyvbe!

Korányi szól ezen kívül „belügyi dokumentumokról” is, amelyek ebben az időpontban „megdöbbentő képet adnak arról, hogy Káldy néhány hét alatt mennyire felkészült új feladataira”, de ezek közül a dokumentumok közül sem tesz közzé egyet sem. Pedig Káldy teljes működésének alapjait (itthon és külföldön) fektette le ez a beszélgetés, és minden bizonnyal meghatározta annak és azoknak a napoknak és heteknek a légkörét, amikor ez történt. Nem tudom viszatartani magam attól, hogy megemlítsem: a könyvben lábjegyzettel megadott leőhely szerint Káldy már itt, 1958 szeptemberében Pécsen felhívta az állambiztonság figyelmét arra, hogy Dóka Zoltán és egyes lelkészársai „a jelenlegi haladó egyházi vezetéssel és az állammal nem hajlandók együttműködést vállalni.” Nem ártott volna már ezt az alapvető csapdahelyzetet etikai mérce alá venni.

A „diakóniai teológia” magához illő partnert talált magának abban a „hídépítés-elméletben”, amelyet az LVSZ főtitkára, Carl Mau képviselt. Azért megyünk Budapestre, mert „hidat kívánunk építeni” „egyházak között, amelyek különböző szociális rendszerekben élnek”, és „ezeknek az egyházaknak a népei és országai között is” – mondta Carl Mau röviddel a világgyűlés előtt (LWI 8/1984 febr. 23. 4. o.) Ebben a hídépítésben foglalja össze a könyv Káldy szolgálatát és politikáját („A hídverés politikája”, 112–115. o.). A nyolcvanas évek Európájában több hasonló elmélet, áramlat és kísérlet „lógott a levegőben”: „Megjavítjuk a (keleti) szocializmust.” Ilyen hídépítő kísérlet volt az a mozgalom is, amely *keletnémet* és holland kezdeményezésre „lgazság, béke, teremtésvédelem (Gerechtigkeit, Frieden und Bewahrung der Schöpfung)” jelző alatt az évtized végére (1989) egy baseli világgyűlésbe torkollott. Kiváló alapaossággal írja meg ennek történetét Katarina Kunter egyháztörténész (*Erfüllte Hoffnungen und zerbrochene Träume*, 2006.) Nem ok nélkül választották a budapesti világgyűlés egyik főelőadójául épp azt a Carl-Friedrich von Weizsäcker fizikaprofesszort, aki egy düsseldorfi Kirchentagon döntő effektív

támogatást adott egy ilyen nemzet- és felekezeti „békezsín” javaslatának. De ennek megvalósulása (1989) már teljesen más nemzetközi légkörben történt. A hídépítés politikája ilyen hamar került le a napirendről.

Fabiny Tibor:

Engem igencsak zavart, hogy a könyv szerkezetében és szóhasználatában Korányi újra és újra a „karrier” fogalmát alkalmazza. Egy teológus tollából disszonánsnak érzem például az utolsó oldalon megfogalmazott mondatot: „Amikor 1987. május 17-én elhunyt, olyan kiemelkedő nemzetközi karriert tudhatott maga mögött, amely nemcsak életpályájának betetőződése volt, de a Magyarországi Evangélikus Egyház 20. századi történetének meghatározó, szerves része is”. (118. o.) Világi celebek vagy diplomaták esetében indokolt egy életpályát „karriertörténetként” bemutatni, de egy lelkes és püspöki szolgálatot aligha.

Alapvető kritikám, hogy a kutatás történeti érdeke (a kor jobb megismerésének és megértésének igénye) a teológiai szempont rovására dominál. Ha az egyháztörténet nem csupán történelmi, hanem teológiai stúdium is – és véleményem szerint az – akkor a teológus-egyház-történeztől elvárható lenne, hogy Káldy megnyilvánulásait a teológia mérlegére is tegye. Már említettem, hogy Korányi elmulasztja bírálat tárgyává tenni, hogy Káldy a mottóként és címként választott idézetben nem tesz különbséget egyház és egyházvezetés között. Meggyőződésem, hogy Káldy (és bármely más egyházvezető) téves döntései nem egyszerűen pszichikai szempontból (eltorzult lelki alkat, karrierizmus), de nem is a történelmi körülmények összjátékából, hanem alapvetően elhibázott teológiai látásmódból származnak. Érdemes lett volna ennek a rugóit kutatni. Korányi András teljesen figyelmen kívül hagyja Káldy pietista háttérének vizsgálatát, s elmulasztja a teológia valószínűleg negatív hatásának (pl. „lekörözés”, győzni akarás, triumfalizmus stb.) mérlegelését. Ez pedig komoly hiányosság egy „egyház-történeti teológia” tárgyában készült értekezés esetében.

Korányi egyik kimondatlan – és ezzel Káldy diakóniai teológiáját „mentő” – tézise, hogy a diakóniai teológia végeredményben egy „kontextuális teológia” volt, ami a mai gondolkodásban világszerte újra felértékelődött. Hogy a „diakóniai teológia” valóban „kontextuális teológia”-e, ennek a bizonyításával adós marad a szerző. Korányi csak „sugallja”, hogy Káldy – eszerint – egészen korán felismert valami lényegeset a teológia természetéről. Ha arra gondol Korányi, hogy a „diakóniai teológia” ugyanúgy kontextuális teológia mint például a dél-amerikai „felszabadítás teológia”, akkor azt kell mondanunk, hogy az utóbbinak prófétikus szerepe is van, ám ez a motívum a diakóniai teológia esetében teljesen hiányzott, s annak célja csak a „létező szocializmus” igazolása, sőt kiszolgálása volt. Ha ez így van, s a teológiának nincs öntörvényű mértéke, akkor a „Deutsche Christen”-ek teológiája is hasonló „kontextuális”, „progresszív” teológiának tekinthető. Véleményem szerint a diktatúrák nyomása által kikényszerített s azok értékrendjeinek megfelelni kívánó „teológiák” sokkal inkább ideológiák, mint genuin teológiák.

Egyébként nemcsak a szerző szóhasználata, hanem a sorozat címe is problematikus. „Szocializmusnak” csak a pártállam nevezte magát, az elmúlt húsz évben ezt a kifejezést ritkán használtuk, hiszen szerencsére megértettük, hogy a diktatúra, a pártállam a valóságban nem volt

„szocializmus”, még ha annak is nevezte önmagát. Visszahozzuk a „szocializmus” szóhasználatát? Valami restaurációról lenne szó? Akár így van, akár tévedek, a kiadó szerintem elhamarkodva és önkényesen döntött így; ugyanis mint a Luther Kiadó igazgatótanácsának tagja nem emlékszem arra, hogy ilyen című sorozat indításáról döntöttünk volna.

Mirák Katalin:

Fabiny Tibornak a „karrier” fogalom használatával kapcsolatos észrevételéhez hasonlóan problémásnak tartom, ahogyan a szerző a „siker” és a „sikeresség” fogalmát használja. Káldyt külügyi tevékenysége indulásától kezdve mint töretlenül felfelé ívelő pályájú, sikeres egyházvezetőt mutatja be. (Mindez valóban ellentmond a „botcsinálta diplomata” képének, ezért a címváltoztatás ilyen szempontból jogos.) Olyan profi egyházi diplomataként „épül fel” az olvasó előtt, aki kezdeti, útkereső és tértnyerő időszakában ügyes manőverekkel kijátszotta és irányította mind a belső egyházi ellenfeleit (Vető, Pálffy), mind a nyugati egyházi tárgyalófeleket. A 70-es években, „úton a pályacsúcs felé” az addigi szisztematikus építőmunka gyümölcseinek betakarítási időszaka következik. Végül a 80-as évek időszaka a korábbiak tetetözéseként Káldy Zoltánnak kiemelkedő diplomáciai és a legmagasabb szintű személyes és pozicionális sikereket hoz. A püspök ekkorra nemzetközi tekintélyt, ismertséget, elismertséget szerzett, s végül elnyerte az LVSZ elnöki tisztségét, mindezek mellett egyházát is anyagi, teológiai és egyházpolitikai előnyökhöz juttatta. (83. o.) E sikertörténetet a kötetben túlnyomórészt belső evangélikus egyházi dokumentumok, főleg a – Káldy irányítása alatt működött – külügyi bizottság jegyzőkönyvei dokumentálják. Ezek jobbára a maga Káldy formálta egyházvezetői *image*-t közvetítik, de a kötet néhány jól kiválasztott és idézett forrással ezt szerencsésen árnyalja is. Pl. a genfi LVSZ-központ munkatársainak Káldyról alkotott 1981-ből való véleménye szerint a püspök „*munkássága nemzetközileg kevésbé ismert*” (97. o.), C. Mau főtitkár pedig az elnöki esélyeket latolgató időszakban kritikával illetve Káldy tárgyalóképességét és ügyintézésbeli diplomatikusságát. (101. o.) A fenti folyamat kétségtelenül egy „csúcsra járatott”, sikeres nemzetközi egyházi pályafutást mutat, de lehet ez egy püspöki szolgálat valódi mércéje?

Ugyancsak vitatható és egyben vitára ösztönző a kötetnek a „siker-vonal” alapján levonható végső konklúziója. A szerző Káldy külügyi munkáját szinte minden területen eredményesnek minősíti. Mérlegre téve ez azt jelenti, hogy minden, amiért Káldy Zoltán nemzetközi terepen püspökként dolgozott és fáradozott, az egyház átmentését, megerősítését, felemelését, vég-eredményben a *megmentését* szolgálta egy egyházellenes és az egyház felszámolására, később „csak” elsorvasztására törekvő politikai rendszer keretei között. Az egyház Ura azonban, aki minden emberi ténykedés mellett és ellenére valójában megőrizte népét, a kötetben emlékezetem szerint egyetlen helyen sem kap említést.

Ittzés János:

Bár ez a kérdés teológiai szempontból való értékelésre szólít, én – részben eltérve a kérdésben megfogalmazott igénytől – két adalékkal szeretnék hozzájárulni a témához.

Biztosan lehetne szebben is fogalmazni, de lényegre törőbben aligha: ha a Korányi-könyv alcímére gondolok (Káldy Zoltán püspöki szolgálata itthon és *külföldön*), számomra nem kétséges, hogy Káldy Zoltán *a létező szocializmus exportőre* volt. Tény, hogy a könyvben, akinek eléggé éles a figyelme és akarja, magától is felfedezheti ennek jeleit. De e súlyos állítás igazolására felidéztem egyik személyes emlékemet. Az 1960-as évek közepén egyházunk vendége volt a – könyvben is Káldy egyik szívügyének nevezett – etiópai Mekane Yesus-egyház delegációja. A püspök-elnök elhozta a delegációt az Evangélikus Teológiai Akadémiára. S amikor az akkor szokásos protokolltól és szófordulatoktól megterhelt ismerkedési alkalom véget ért, Káldy Zoltán a következőket mondta: Holnap elvisszük etiópai testvéreinket Békés megyébe, hogy megismerkedjenek a virágzó szocialista mezőgazdasággal, és ennek tapasztalatát elvigyék hazájukba.

Ha ezek után is még mindig a Korányi-könyv alcímére gondolok (Káldy Zoltán püspöki szolgálata *itthon* és *külföldön*) – amellet, hogy ebben az összefüggésben végképp adósunk marad a szerző az alcímben ígért információkkal –, egy másik emlékemet kell ismételtelen felidézniem.

1989 májusában az albertyi szeretetotthon névadási szándékáról az ünneppéggel egy időben megjelenő számában adott hírt az Evangélikus Élet. E hírt olvasva mint akkori kőszegi lelkész tiltakozó táviratot küldtem Nagy Gyula püspök-elnök, Harmati Béla püspök és az albertyi szeretetotthon igazgatótanácsa címére. A püspök-elnökkel levélváltásba kerültem. Az ő – táviratomat és az abban foglaltakat elhárító és rossz néven vevő – levelére írt válaszbomban a következő is olvasható: *Meg vagyok győződve arról, és ezt a meggyőződésemet kellett lelkiismeretem szerint a távirattal kifejezésre juttatnom, hogy Káldy Zoltánról szeretetotthonot, de bármilyen más intézményt is elnevezni legalábbis egyházpolitikai rövidlátásról tanúskodik. Azt én nem vonom kétségbe, ismeretem sincs róla, hogy – amint Püspök Úr írja – az albertyi gyülekezet „szeretetotthonát arról a két éve halott püspökéről kívánta elnevezni, aki nagyon sok jót tett velük.” Azt azonban állítom, hogy nagyon sokan vannak egyházunkban, akik súlyos sebeket kaptak Káldy Zoltántól, és állítom, hogy sok mai válságjelenségünk mögött az általa koncepcionált ún. „diakóniai teológiának” a hatása áll, és azt is állítom, hogy az elmúlt évtizedek – állami részről is egyre nyilvánvalóbban hibásnak és kártékonynak ítélt – egyházpolitikájának ő hűséges kiszolgálója volt. Ez még akkor is így volt, ha úgy akartuk látni és láttatni, hogy egyházunk számára ő találta meg az egyedüli modus vivendi-t. Amikor egyházunk a közéleti nyomás miatt napirendre került „rehabilitációs ügyek” terhei és félmegoldásai alatt kínlódik (ki volt akkor egyházunk élén, amikor ezek az „ügyek” keletkeztek, ill. újrafogalmazódtak?), amikor Ordass Lajos püspök ügyének felülvizsgálatát állami tényező is napirendre tűzték, akkor igen, legalábbis egyházpolitikai rövidlátás ez a névadás. Persze, ennél több is. Mégpedig annak is a jele, hogy a megújulás irányában még mindig adósok vagyunk az alapvető és döntő lépések megtételével. Püspök Úr azt mondja, hogy én szeretetlenül foglaltam állást. És mit*

gondol Püspök Úr, azok, akik sok-sok sebet hordozva hűségesen végezték és végzik szolgálatukat egyházunkban, hogyan értékelik ezt az alberti eseményt?

Káldy Zoltán itthoni szolgálatáról a diakóniai teológia kritikus elemzésén túl az általa okozott sérelmek, fájdalmak, megszegyenítések és minősíthetetlen hangú kirohanások említése nélkül nem lehet szólni. És akkor még nem említettem a világi diktatúrákéhoz hasonló, sokszor kont-raszelekciót eredményező személyzeti politikát!

Boleratzky Lóránd:

Hadd emeljek ki most csak egyetlen eseményt, melynek értékelését hiányosnak találom.

Dezséry László a forradalom hatására 1956. október 30-án püspöki tisztéről minden fenn-tartás nélkül lemondott. Lemondó levelében többek között ez áll: „Hozzá akarom segíteni egy-házunkat ahhoz, hogy belső ellentétek erejét ne gyengítsék, hanem teljes erejét Isten igéjének hirdetésére és a haza felvirágoztatására fordíthassa.” Az Elnöki Tanács 1958. június 18-án kelt 9-28/1958. számú rendeletével Dezséry lemondását hatálytalannak nyilvánította, mert szerin-te az kényszer hatása alatt történt. Célszerű lett volna, ha a szerző ezt a légből kapott indoklást részletesen megvizsgálta volna, annál is inkább, mert semmiféle adat nem merült fel a kényszer fennállására. Ennek vizsgálatát a Déli Egyházkerület Presbitériuma is elmulasztotta, azt tény-ként, vizsgálat nélkül, elfogadta. Így az 1958. június 24-én hozott határozata, amelyben meg-állapította a püspöki tisztség megürülését, továbbá szeptember 1-jei határozata, amelyben új választást rendelt el, törvénytelennek tekinthető, amint ezt a rehabilitációs ítélet is később ki-mondta.

Azt is el kell mondanom, hogy az a teológiai koncepció, amely a diakóniai teológiában jelent-kezik, a marxista materializmussal összhangban áll. Káldy az egyházakkal való hatékony együtt-működést az 1964. évi díszdoktori székfoglalójában az új realitások között a kormányzat bel- és külpolitikájának támogatásában vélte felfedezni.

Mirák Katalin:

Hasznos lett volna a kötetet a megjelenés előtt lektorálni. Ezzel az alábbi tévedések például minden bizonnyal kiszűrhetőek lettek volna:

A magyar delegációt az 1963. nyári helsinki LVSZ-nagygyűlésen nem érthette *váratlanul* az a hír, hogy Túróczy püspököt a Helsinki Egyetem teológiai fakultása tiszteletbeli doktori címmel készülni kintüntetni. (46. o.) Az egyházvezetők pontosan tudtak a finn szándékról, mivel Túróczy Zoltán az akkori hivatalos ügyrendet betartva már 1963. április elején bejelentette Vető püspök-nek – a Helsinkibe utazó magyar delegátus egyik tagjának –, hogy a tiszteletbeli doktori kitün-tetés átvételére meghívást kapott Finnországból. Levelében kérte a püspököt, hogy az útleve-léhez szükséges ÁEH-hozzájárulás iránti kérelmét támogatólag továbbítsa a hivatalnak. A finn meghívásról nemcsak Vető, de – a nagygyűlésről utólag írt állambiztonsági jelentése tanúsá-ga szerint – Káldy püspök is tudott. [Az ügy nyomtatásban megjelent dokumentumait lásd Isten embere. Túróczy Zoltán evangélikus püspök (1893–1971). I. kötet, 417–420. o.]

Jelentéktelen formai hibának tűnhet az állambiztonsági dokumentumok pontatlan levéltá-ri jelzete, amely egy helyen tartalmi félreértést is okoz. A 13. sz. lábjegyzet Káldy beszervezé-

si (B-) dossziéjára utal, majd az ügynöki munkadosszié (M-dosszié) jelzetét adja meg, a közlés azonban téves. Az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában (ÁBTL) jelenleg rendkívül kevés szervezési dosszié található, és Káldy Zoltáné sincs a levéltár őrzésében. Pedig ez a dossziétípus az ügynöktörténetek „alfája”, mert azokat az iratokat tartalmazza, amelyek a legpontosabb és legrészletesebb képet adják a szervezési folyamatról: az ügynök kiválasztásáról, a szervezés előkészítéséről, szempontjairól, lebonyolításáról, eredményességéről vagy eredménytelenségéről, az ügynöknek a szervezés során tapasztalt magatartásáról, hozzáállásáról stb. A szerző épp egy ilyen jelentőségű, de valójában nem elérhető iratanyagra utal. Káldy szervezési dossziéja birtokában maga sem kényszerült volna feltételezések és találgatások sorozatába bocsátkozni Káldy ügynöki tevékenysége kezdeteiről. (21. o.)

A pontosság kedvéért érdemes megjegyezni, hogy a belső és külső elhárítást végző belügyi szerv megnevezése több helyen hibásan szerepel. 1956 előtt az „államvédelem”, a Kádár-korszakban az „állambiztonság” megnevezés volt érvényben, a „nemzetbiztonság” kifejezés anakronisztikus.

A kötetbelinél nagyobb figyelmet érdemel Káldy 1971 utáni belügyi foglalkoztatásának kérdése. Országgyűlési képviselővé választása ugyanis vélemezhetően nem jelentette állambiztonsági tevékenysége korszakának teljes és végérvényes lezárását. (Vö. 69. o., 72. o.) Hálózati nyilvántartó karton (ún. 6-os karton) híján nem bizonyítható egyértelműen sem akkori kizárása, sem foglalkoztatásának folytatása. Épp a Korányi András által hosszan idézett 1971. április 27-i összefoglaló jelentésből (88. sz. jegyzet) valószínűsíthető azonban, hogy az más formában, de 1971 után is folytatódott. Az (ügynök)hálózatból jelentős közszereplői funkciója miatt kikerült. A folytatásra a jelentés záró mondata utal, miszerint Káldyt, *„kérelmére a jövőben esetenként tk.ként foglalkoztatjuk.”* A tk. azaz *társadalmi kapcsolat* az állambiztonság fogalom meghatározása szerint *„az a szocialista rendszerhez hű személy, aki önként – az ellenséges elemek felderítése céljából – támogatja, segíti a politikai nyomozó szerveket.”* Az ún. (ügynök)hálózaton kívüli titkos segítők egyik kategóriájaként e „segítség” az ügynöknél jóval szabadabban adhatta meg. A feladata lényegében hasonló volt az ügynökéhez (pl. információátadás és -áramoltatás, személyek tanulmányozása, befolyásolás stb.). Mindez az „önkéntesség” jegyében nem járt jelentésírási kötelezettséggel, a tk. a tájékoztatást szóban adhatta. Mivel így a kapcsolatnak hivatalosan nem maradt írásos nyoma, e kategória létezésén és legfőbb paraméterein túl nem tudjuk feltárni, hogy az egyes személyek társadalmi kapcsolatuként ténylegesen mit tettek. (Állambiztonsági tananyagokból tudható, hogy a tk.-nak a külső ellenség elleni védekezésben nagy jelentősége volt. Segítette például a gyanús vagy ellenséges tevékenységet ténylegesen kifejtő nyugati beutazók, pl. turisták, rokonok, egyéb személyek „szűrését”, megfigyelte a környezetébe érkező külföldi állampolgárokat stb.) E titkos együttműködési forma a mai közbeszédben általában kevesebb figyelmet, kisebb jelentőséget és enyhébb megítélést kap az ügynökihez képest, pedig esetenként gördülékenyebben és hatékonyabban szolgálta az állambiztonsági érdekeket, mint a kötöttebb, sokszor presszió alatt, kényszerhelyzetben végzett hálózaton belüli tevékenység. E kötetben is egy majd’ másfél évtizedes ügynöki pályafutás jelentéktelen záró epizódjának tűnik, holott az állambiztonsá-

gi szerv logikusan nem mondott le egyik – püspökként 1971 után is tovább szolgáló – kvalifikált ügynökről, akinek felkészítésére korábban annyi figyelmet fordított. Továbbá akinek egyre kiterjedtebb és mind magasabb szintű egyházi külügyi-nemzetközi munkája e tevékenységhez igen széles mozgásteret biztosított.

Terray László:

Néhány tárgyi tévedést nekem is helyre kell igazítanom: a *dán* Harms, akit Korányi kétszer említ (33. és 42. o.), *német* lelkész volt, későbbi hamburgi főlelkész.

Hogy Pálffy Miklóst Helsinkiben beválasztották valamilyen bizottságba (47. o.), tévedés. Káldyt és Pröhlét választották be egy-egy bizottságba.

Hogy Káldyt Helsinkiben beválasztották az LVSZ „nemzetközi segélyezés kérdését intéző s ezért rendkívül nagy befolyású” Sáfárság és Evangelizáció Bizottságba (47. o.), nem csak csúsztatás, de tévedés is. Ennek az önálló *bizottságnak* nem volt befolyása a nemzetközi segélyezésre, a segélyezés a világszolgálati *osztály* (World Service) feladataihoz tartozott.

Korányi szerint „Gunnar Stålsett (1935–) 1972–73-ban tagja volt a Korvald-kabinetnek, 1977–1981 között a parlament alelnöke volt.” (114. o. 183. sz. jegyzet) Ez teljes tévedés. Stålsett soha nem volt tagja a norvég kormánynak, és nem volt parlamenti képviselő (bár póttag igen 1977–1981 között), s így a parlament alelnöke sem lehetett. Két évig államtitkár volt a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumban.

Az 1984-es világggyűlés mottóját Korányi a főszövegben így fordítja: *Krisztusban reménység a világnak*, és hozzáteszi, hogy tévesen így is fordították: *Krisztusban – reménység a világért*. Az összes plakátokon és nyomtatványokon viszont a magyar szöveg így hangzott: *Krisztusban – reménységgel a világért*.

Mi a véleménye a felhasznált irodalomról?

Fabiny Tibor:

A könyvet kézbe véve bizony meglepődünk, hogy mindössze huszonhárom bibliográfiai tételből áll a „Hivatkozott művek és források” jegyzéke. Ezt pedig joggal érezzük igen soványnak a Káldy Zoltán életművét először bemutató könyvben. Ráadásul ebből a huszonhárom tételből hét Káldy Zoltán egy megjelent cikke vagy beszéde. A feltűnő hiányosságok között van például David Baer-nek a *The Struggle of Hungarian Lutherans Under Communism* (A magyar lutheránusok küzdelmei a kommunizmus alatt) című Amerikában 2006-ban megjelent könyve, és számos külföldi és magyar kutató Káldy Zoltánról és az 1984-es világggyűlésről írt tanulmányai hiányoznak a listáról. (Pl. John W. Eibner, „Zoltán Káldy, a New Way for the Church in Socialism”, in: *Religion in the Communist Lands*, 13/1, 1985, 33–47); Terray László: „Kirekesztették a valóságot? Evangélikus Világggyűlés Budapesten, *Keresztyén Igazság* 17, 1993 tavasz, 24–39.)

Etikailag igencsak vitatható, hogy noha a szerző a 2012-ben kiadott könyvében hivatkozik a Káldy ügynöki múltjával kapcsolatos kutatásra, egy szóval sem említi, hogy 2010-ben Mirák Katalin szerkesztésében megjelent a *Háló. Dokumentumok és tanulmányok a Magyarországi Evangélikus Egyház és az állambiztonság kapcsolatáról 1945–1990* című

könyv. Korányi András könyve sajnálatos sietséget s az ebből adódó gondatlanságot tükröz. Miért kellett ennyire kapkodni? Miért nincs szakmai lektora a könyvnek?

Mirák Katalin:

Lehet, hogy egyszerű prózai oka, terjedelmi és pénzügyi korlátai voltak annak, hogy a mai levéltári lehetőségekhez képest a kötet dokumentumanyaga számomra is kissé soványnak tűnik. Szűk keresztmetszetét adja a majd 30 éves püspöki működésnek még a vállalt téma esetében is, holott a szerző maga is megállapítja, hogy Káldy „*nemzetközi szintű karriere ... az egyik legjobban és legtöbb oldalról dokumentálható terület*”. (9. o.) A hiányosság leginkább az első két évtizedet tárgyaló fejezetekben szembetűnő, az 1984-es világgyűlésre vonatkozó felhasznált forrásanyag – és annak értelmezése – sokoldalú. Az 1980–87-ről szóló rész máskülönben is a kötet legizgalmasabb és legkidolgozottabb része.

A tanulmány igen értékes egyházi (gyülekezeti és közegyházi) és országgyűlési iratanyagot dolgoz fel. Titkosszolgálati részletei miatt ugyancsak nagyon fontosak az idézett, s itthon eddig talán még nem is publikált, 1984-es keletnémet állambiztonsági iratok. Ehhez képest kevésnek tűnik a felhasznált és idézett ÁEH- és hazai belügyi irat. Ezek többsége is olyan, amelyet Káldy készített a két állami szervnek (beszámolóik ill. ügynökjelentések), állami oldalról származó dokumentumokat azonban alig ismertet. (Kivétel pl. a 158. sz. jegyzet) Pedig leginkább ez utóbbiakban érhető tetten a pártállami egyházpolitika végrehajtó szerveinek irányító szerepe és hatása az egyházkormányzói gyakorlatra, amelyet a magam kutatásai alapján a kötetbelinél jóval meghatározóbbnak látok. Mivel ez nem Káldy Zoltán püspökre irányuló specifikum, hanem a Kádár-korszak többi egyházvezetőjére is érvényes volt, ezért is szükséges a pártállami oldalt hangsúlyosan tárgyalni. Nem utolsósorban a pártállami iratok rávilágítanak a szerző által ismertetett folyamatok személyi háttérének máshonnan nem tudható összefüggéseire (pl. az egyházi külügyi munka területén dolgozóknak a belügyi ügynökhálózattal való kapcsolatára). Ugyancsak masszív állambiztonsági háttérét mutatják meg a kétoldalú egyházi kapcsolatok bizonyos területeinek, pl. ösztöndíjcsereék.

Több állítás mellett nincs feltüntetve, hogy azt a szerző milyen forrásra alapozva teszi. (Pl. Káldy baloldali ellenzékének név szerinti megnevezése, 25. o.) A források hiánya különösen is jellemző a szövegben ott, ahol az állami oldal gondolatmenetét, stratégiai és taktikai elképzeléseit taglalja. Pedig a szerző ezekre vonatkozó meglátásai helytállóak, s azokat csak megerősítette volna, ha az „*azt sejtette az államhatalom*” (31. o.) vagy „*nem lehetnek illúzióink*” (27. o.) felütésű mondatok helyett hivatkozik az állításait alátámasztó dokumentumokra, és azokat a lábjegyzetben feltünteti. (Pl. a prágai Keresztyén Békekonferenciával kapcsolatos részben jelzi, hogy az ÁBTL e címen 4 kötetes dossziét őriz, amelynek iratai lényegében igazolják az általa ismertetett, a nemzetközi egyházi szervezetre vonatkozó egyházpolitikai koncepciót.)

Terray László:

Néhány hiányra szeretnék rámutatni. Hiányos például annak bemutatása, hogyan „puhult fel” Káldy „álláspontja a vezetés legitimitásáról” 1958 tavaszán és nyarán. Pedig erre könnyen fellelhető for-

rásokat lehetett volna találni. Korányi aligha nézett utána annak, hogy Káldy már az év márciusában meghívta Grnák Károly miniszteri biztost egy szekszárdi lelkészi munkaközösségi gyűlésre, ellenben nem hívta meg Ordass Lajost, aki mint püspök valamennyi más hasonló gyűlésre hivatalos volt. Nem idézi Korányi Káldy előadását a Lelkipásztor az évi negyedik (áprilisi) számában sem, ahol megmondja, hogy Ordass Lajos „álláspontját nem tudja vállalni.” Arról sem szól Korányi, hogy ugyanazon év áprilisában Káldy 30 tagú, katolikus, református és evangélikus lelkészek csoportjával, kéthetes „tanulmányútra” ment a Szovjetunióba, együtt Miklós Imre akkori ÁEH- alelnökkel (és még nem lehet tudni, milyen más ÁEH- és *államvédelmi* emberekkel). Ügynöki megállapodást fedőnévvel már akkor sem kötöttek egyetlen kávéházi beszélgetés során.

Még erősebb és teljesebb képet kaphatnánk Káldy külügyi működéséről („mozgástér” az állandó jelszó), ha Korányi figyelemmel lett volna az *állambiztonsági* tervezésre. A könyvből megtudjuk, hogy Straub István, az ÁEH főosztályvezető-helyettese, jelen volt az evangélikus egyház külügyi bizottságának két ülésén 1966 júniusában és decemberében (57. o.). (Feltehetően más alkalmakkor is. Már maga ez is érdekes felvilágosítás lenne.) A júniusi ülésen „az ÁEH irányítása és felügyelete mellett” (55. o.) Straub erélyesen szabályszerű utasítást adott *az evangélikus egyház* „külügyi terve” kidolgozására. Decemberben már készen is volt a terv. A teljes szöveg a főszövegben is megvan (57kk) és mint dokumentum a mellékletben is olvasható (175kk).

Ami Korányi könyvéből nem derül ki, az az, hogy ennek *állambiztonsági* háttere is volt. A III/I és III/III csoportfőnökségek fejei 1963/64-ben dolgozták ki a „protestáns világszervezetek” feltérképezésének, megismerésének és az állambiztonságra váró konkrét feladatoknak a tervét. (ÁBTL 3.1.5. 0–13603, 5–12. és 28–34. o.) Nyolc feladatkörre nézve kijelölték a bevetendő ügynököket és a „kiképzésükért” felelős munkatársakat. Ez utóbbiaknak részletes utasításokat kellett adniuk arra, hogy milyen feladataik lesznek az egyes ügynököknek az egyes nemzetközi konferenciákon és az egyes szervezetek irodáiban Genfben (és Prágában). Ilyen feladatkörök voltak: Külföldi és hazai beszervezések – telepítésre alkalmas ügynökök – *kiutaztatásra alkalmas* (sic!) ügynökök előkészítése – „bomlasztás és kompromittálás” (sic!) stb. Több mint 15 ügynök szerepel ezen a listán fedőnevekkel, evangélikusok mint például ‚Pécsi’, ‚Szamosi’, ‚Papp István’, de reformátusok is mint ‚Tolnai’, ‚Szatmári’ és mások.

„Összhangban *az állammal*,” – „külpolitikai együttműködés *az állammal*” – és hasonló fejezetcímek találhatók Korányinál. De legtöbb esetben, sokszor talán tudton kívül az „állam” az állambiztonságot jelentette.

A könyv függelékében a szerző összegyűjti azokat a dokumentumokat, amelyeknek kulcsfontosságot tulajdonít a korszak megismerése szempontjából. Egyetért-e azzal, hogy éppen ezek a dokumentumok kerültek a gyűjteménybe?

Terray László:

Ilyen dokumentumok közlése vagy legalábbis az azokra való utalások nemcsak Káldy konkrét feladataiba engednének betekintést, hanem egyben hozzásegítenék az olvasót „a hazai és nemzetközi egyházi, társadalmi és állami környezet” megismeréséhez is. (Bevezetés 9. o.) Meg lehet

tett volna említeni, ha nem is közölni teljes egészében, Káldy 1963. január 2-i dátumú feljegyzését, melynek címe: „Az evangélikus egyház – elsősorban az egyházi reakció – tevékenysége 1945-től napjainkig”. (saját kezű Pécsi aláírással, ÁBTL M-3201/1, 15 sűrűn gépelt o.)

Hadd idézzek néhány mondatot a feljegyzésből: (14kk. o.)

„Az egyházi reakciónak egyik tevékenységi területe volt és maradt az ifjúsági munka ... Ilyen csoportok alakultak ... Budapest-Hegyvidéken, Kelenföldön, Várban, Deák-téren. ... pl. a Budapest-Hegyvidéki csoportban Koczor Miklós és társai, vagy Balogh Péter orvos, a Deák-téren Gadó Pál és társai. Egyébként egy Kerekes Titusz nevezetű mérnök is a háttérben mozgatók között van” – jelenti Káldy az állambiztonságnak.

E ponton hadd fűzzem még hozzá, hogy a könyv minimális helyet ad azoknak, akiknek Káldy Zoltán diktatórikus egyházvezetése miatt és alatt kellett szenvedniük, miközben Káldy külföldi útjain a magyarországi vallásszabadságról, szabad vallástanításról, sajtóról, ifjúsági konferenciákról és hasonlókról számolt be.

Mivel Káldy külügyi karrierjének legfőbb állomásai az LVSZ-szel voltak kapcsolatosak, szükséges lenne azt is megtudni, milyen képet festett Káldy az LVSZ-ről, vezetőségéről és stábjáról pl. 1962-ben, tehát a helsinki világggyűlés előtt (az 57. l. ábrájában is kiténik, hogy ez egy *tíz gépelt oldalas* jelentés lett.) Ennek révén az állambiztonság támpontokat kaphatott arról, kiket lehet (vagy az ő szempontjukból nézve, kiket kell) legjobban befolyásolni (ráhatás). (Hasonló jelentéseket adott Káldy pl. az Egyházak Világtanácsa „középkádereiről” ugyanazon évben 13 személyről négy oldalon, ÁBTL M-32401, 291–294; rá két évre pedig a II. prágai Béke-világggyűlésre meghívottakról tíz oldalon 28 személyről, ÁBTL M-32401, 187–197. o.)

Fabiny Tibor:

A dokumentumok legtöbbje már valahol megjelent, például Dóka Zoltán „Nyílt levele” a *Keresztyén Igazság* 3. számában 1989 szeptemberében (26–31. o.), ám a közlés eredeti helyének megadását elmulasztja a szerző. Az Egyezmény szövegét is egészen biztosan több alkalommal kiadták nyomtatásban. Ugyanakkor érdekes az 1959-es angol nyelvű jegyzőkönyv a bécsi Hotel Regina-ban folytatott tárgyalásról, különösen is, ha azt összevetjük a következő oldalakon olvasott jelentéssel, amelyet maga Káldy írt „Pécsi” fedőnevű ügynökként ugyanarról az eseményről.

Ittész János:

Nem szükséges megismételnem Terray László és Fabiny Tibor jogos és alapos kritikáját a dokumentumok és irodalom szűkösségéről és a sajátos szelektálást mutató használatáról. Néhány mondattal azonban utalnom kell itt Vajta Vilmos *A diakóniai teológia a magyar társadalmi rendszerben* c. elemző könyvének itthoni sorsára. Bár egyházunk korábbi vezetői a rendszerváltás táján írásban /!/ ígéretet tettek Vajta Vilmosnak kritikus írásai, könyvei hazai megjelentetésére is, a Káldy-korszak kötelező teológiájának alapos kritikáját kidolgozó, németül 1987-ben megjelent könyvének itthoni kiadása hosszú ideig szóba sem került. Szerénytelenül hangozhat, de mégsem hallgathatom el szerepemet abban a folyamatban, hogy egyálta-

lán a Luther Kiadó terveibe bekerült a Vajta-könyv. Hogy végül is ki exponálta a témát a sajtó-bizottságban, nem tudhatom. De azt olvasóinkkal akár más információkkal szemben is szeretném megosztani, hogy erre azután került sor, amikor – mivel többször is hiába említettem meg ezt az adósságunkat a kétezres évek első felében az országos elnökség ülésein – bejelentettem: amennyiben egyházunk kiadója nem jelenti meg rövid időn belül ezt a könyvet, kezdeményezni fogom, hogy az Ordass Lajos Baráti Kör tegye ezt meg... „Érdekes módon” nem sokkal ezután bekerült a kiadói tervbe *A diakóniai teológia Magyarország társadalmi rendszerében!* Így végre – bár akkor sem ment gördülékenyen a dolog – 2006-ban megjelent ez a fontos könyv a Luther Kiadó gondozásában.

Tudja-e ajánlani a könyvet a gyülekezeteknek?

Mirák Katalin:

Mindenképpen. Jól követhető és közérthetően megírt munka, amely nagyobb egyházi figyelmet érdemel. Mindemellett alkalmas a közös továbbgondolkodásra is, gyülekezeti és szakmai körökben egyaránt. Akik kutatunk és publikálunk, tudjuk, nincs kifogástalan és hibátlan munka. Ha azonban az egyházban élénk szellemi-tudományos légkör van, a feltáratlanul maradt területek és hiányosságok inspirálóan hatnak, újabb kérdések megfogalmazására ösztönöznek, és a kutatás további irányait is kijelölik. Továbbgondolásra érdemes kérdések fogalmazhatóak meg Korányi András könyve nyomán is. Az elhallgatás, a különböző szemléletű írásművek reflexió nélkül hagyása nem lehet a mai egyházi közélet része. Olvasni, felkészülten vitatkozni, kritikusan véleményt mondani és elfogadni a kritikát, eszmét cserélni, netán egyes kérdésekben konszenzusra jutni, ebben látom a mai evangélikus (egyház)történészek feladatát. Ha erre a nyitottságra képesek vagyunk, a Káldy-korszak egyik legterhesebb örökségét tudhatjuk magunk mögött.

Terray László:

Ha egy egyházi kiadó egy sorozat segítségével „a magunk mögött hagyott történelmi korszak egyháztörténetével” kívánja megismertetni egyháza népét, akkor azt találnám szerencsésnek, ha a sorozatnak első két-három kiadványa *egy időben* jelenne meg, különböző szerzőktől, elkerülve azt a benyomást, hogy egyetlen „rész-fejezet,” ebben az esetben Káldy Zoltán külügyi karrierje (ami több szempontból nézve erősen vitatható téma), akarva-akaratlanul máris az illető korszaknak az egyháztörténetét képviseli.

Fabiny Tibor:

Érdeklődő és intelligens gyülekezeti tagok olvassák el a könyvet, hiszen a szerző stílusa élvezetes, és a dokumentumok többsége bizonyára sokak előtt ismeretlen. Káldy Zoltán halála óta felnőtt egy új nemzedék, s ők valóban keveset tudnak a közelmúlt egyháztörténetéről. Fontosnak érzem azonban, hogy a lelkészek – legalább e kerekasztal-beszélgetés alapján – tájékozódjanak a könyv egyoldalúságairól és hiányosságairól, s így tudjanak érdemi párbeszédet folytatni a téma és a Káldy Zoltán püspöki szolgálata iránt érdeklődő híveikkel.

Ittzés János:

Ha egy szóval kell válaszolnom, akkor egyértelműen *nemet* kell mondanom erre a kérdésre. Annaira egyoldalúnak és a valóság egészét tekintve tendenciózusnak tartom ugyanis Korányi András Káldy-könyvét, hogy azt csak egyfajta gyülekezeti szemináriumi olvasókönyvként tudom elképzelni. *Ennek* azonban ajánlanám, feltételezve azt, hogy a fejezetenként közbeiktatott megbeszéléseket olyan moderátor vezeti, aki alkalmas és kész is /!/ lenne arra, hogy a „napi olvasmány, tananyag” hiányait pótolja, részinformációit kiegészítse, a tévesztő közléseket pedig korrigálja. A Vajta-könyv itthoni kiadásának késlekedése és Korányi András könyve véleményem szerint egy irányba mutat: minden ellenkező híreszteléssel szemben nem hagytuk magunk mögött a Káldy-korszak teológiai örökségét

Kérdés Fabiny Tiborhoz:

E könyv eredetileg habilitációs dolgozatnak készült, melynek szakmai bírálatára Önt kérték fel. Változott-e a könyv koncepciója és kivitelezése az eredeti változathoz képest? Hogyan vélekedik arról a kritikáról, melyet a könyv szerzője az Ön Káldy Zoltán püspöki székfoglalójáról írt tanulmánya kapcsán fogalmaz meg?

Igen, 2009 májusában a Debreceni Hittudományi Egyetem Habilitációs Tanácsa engem kért fel arra, hogy – külső hozzászólóként – Korányi András habilitációs értekezéséről „szakmai véleményt” mondjak. Hörcsik Richard professzor volt a belső, azaz debreceni hozzászóló. A habilitációs eljárás abban különbözik egy doktori eljárástól, hogy a szakmai véleményt nem kell felolvasni, és a jelöltnek nem kell hivatalosan rá válaszolni. Kilenc oldalas bírálatot írtam, s mindent mérlegelve támogattam a habilitációs fokozat odaítélését azzal a kéréssel, hogy a jelölt, amennyiben értekezését publikálni kívánja, a szakmai bírálatomat vegye figyelembe! A könyv kézbevételekor csalódottan állapítottam meg, hogy Korányi András egyedül a címváltoztatásra vonatkozó javaslatomat fogadta meg, a többit negligálta. Őszintén szólva azt is furcsállottam, hogy a szerző sem személyesen, sem írásban nem reagált a több mint két éve megfogalmazott részletes bírálatomra, pedig a szakmai korrektség ezt szerintem indokolta volna. Természetesen nem azt vártam, hogy Korányi fogadja el minden javaslatomat, hanem arra, hogy – az igazság kutatása érdekében – keresse a témájához részletesen hozzászólóval való párbeszédet.

Ami Káldy 1958-as püspöki székfoglaló beszédének általam adott elemzését és ennek a Korányi által adott kritikáját illeti, a szerző itt is elhallgatja, hogy a Káldy-kritikám kritikájára is kitértem szakvéleményemben. Természetesen Korányinak – szemben az én álláspontommal – szíve joga azt állítani, hogy az 1958-as beszéd teológiai integritása még nem sérült, ám ezt meggyőzően bizonyítania kellett volna. Álláspontom szerint egy bizonyos történelmi távlatból már érzékelhető, hogy egy folyamat a történelem egy pontján elkezdődött. Teológiailag bármennyire is jól felépített diskurzus az 1958-as püspöki székfoglaló beszéd (és ezt messzemenően el is ismertem a cikkemben!), igazán csak utólag észlelhető, hogy az már az elhajlás elemeit is tartalmazza. S ha belegondolunk, hogy Káldy úgy mondta el székfoglaló beszédét 1958. november 4-én, hogy már több hónapja „Pécsi” fedőnevű ügynöke az állambiztonságnak, akkor nem is kell csodálkoznunk ezen az elhajlason.

Kérdés Mirák Katalinhoz:

A Tényfeltáró Bizottság egyik tagjaként régóta foglalkozik ezzel az időszakkal. Lát-e kapcsolatot e könyv és az Ön munkája, a már megjelent és a hamarosan megjelenő Háló kötetek között? Nincs-e „interferencia” e két vállalkozás között?

Mindkét „vállalkozás” evangélikus közegyházi támogatással folyik. Korányi András könyve és a Tényfeltáró Bizottság első Háló-kötete is a Luther Kiadó kiadványa. Az *Egyház a szocializmusban* sorozatot éppúgy e kiadó jelenteti meg, mint a *Háló*-sorozatot. A második kötetünk Káldy Zoltán és Ottlyk Ernő ügynöki pályafutását tárja fel tanulmányok és állambiztonsági iratok közlésével. Többféle átfedés van tehát a két munka között. A helyzetre azonban nagyon találó az „interferencia” kifejezés. Amint e fizikai jelenség esetén, úgy Korányi András és a bizottság új könyvének is lesznek egymást megerősítő, de egymást gyengítő pontjai is. Általában igaz például, hogy az egyházpolitika egykori legfőbb állami szervei, az ÁEH és a BM iratanyagából nem lehet hiteles egyháztörténetet írni. De „*kiizzadt macskaméznek*” (10. o.) nevezni Káldy Zoltán ügynökjelentéseit, az ÁEH-nak írt hivatalos, félhivatalos és bizalmas írásait, ez bagatellizálása annak az évtizedeken át fenntartott kapcsolatrendszernek, amely Káldy püspöki működését alapjaiban meghatározta, kereteit, lehetőségeit, sokszor egyházvezetői feladatait is megszabta, miközben a személyiségében is súlyos sérüléseket és torzulást okozott.

Végül egy személyes megjegyzés: a kötet címe épp az a mondat, amelyet tényfeltáróként hét év alatt oly sokszor hallottam már számonkérően, feddésként, de jószándékú intó figyelmeztetesként is. A bizottsági munka kapcsán többen megfogalmazták, hogy az evangélikus egyház 1945 utáni történetét, az ügynökkérdést és „leleplezett” lelkészeinket a világitól eltérő, „egyházias”, azaz megértő, testvéri, megbocsátó, kíméletes módon kell kezelni. Jogos igény ez, e téren valóban adhatunk pluszt a világi történetíráshoz képest. A többéves kutatás alatt, több ezer oldalnyi állambiztonsági dokumentum ismeretében folyamatosan munkál bennem a kérdés: lassan immunissá válva az ügynökjelentésekben tetten érhető minden elképzelhető és elképzelhetetlen lelki-erkölcsi mélységgel szemben, ennyi „tapasztalás” ellenére, vajon képes vagyok-e még megérteni és szeretni a közösséget és tagjait. Korányi András könyve legalább a megértéshez közelebb vitt...

Kérdés Ittész Jánoshoz:

Lelkészi, püspöki szolgálata során sokszor bírálta Káldy Zoltán tevékenységét. Aláírója volt a Javaslatok és a Kiáltó Szó című iratoknak, melyek kritikát fogalmaztak meg a diakóniai teológiával és a Káldy Zoltán püspöki tevékenysége nyomán kialakult egyházi helyzettel szemben; ahogyan említette is, tiltakozását fejezte ki az alberti szeretetotthon névválasztásával kapcsolatban. Módosult-e véleménye Káldy Zoltánról a könyv elolvasása után?

Véleményem nem módosult. Azt azonban el kell mondanom, hogy teológiai tanulmányaim idején és a három év kihagyás után végül lehetségessé lett lelkeszi szolgálatom első éveiben elsősorban Káldy Zoltán autoriter vezetési stílusa és teológiai terrorja miatt fogalmaztam meg – nem csak magamban – kritikámat. A diakóniai teológia tartalmi, teológiai kritikája iránt csak ké-

sőbb lettem fogékony. És furcsamód ez elsősorban éppen azoknak az írásoknak, előadásoknak és lelkészkonferenciáknak a következménye volt gondolkodásomban, amelyekkel Káldy Zoltán, de – ahogy sokan emlékszünk még rá – mások is a diakóniai teológia páratlanságáról és „biblikusságáról” akarták meggyőzni a lelkészi kart és egyházunk népét. Káldy Zoltán és az egyházvezetés részéről a kritikusok felé megfogalmazott fenyegetések nem hatottak rám, sőt egyre határozottabbá tették belső ellenállásomat.

Kérdés Boleratzky Lórándhoz:

Ordass Lajos püspök jogászként, a korszak hazai tanújaként Káldy Zoltán püspöki tevékenységét is figyelemmel kísérhette. Találkozik-e az Ön látásmódjával az, ahogyan e könyv ábrázolja Káldy Zoltánt, az embert és a püspököt, ahogyan bemutatja Ordass Lajossal kapcsolatos magatartását, ahogyan értékeli Káldy Zoltán eredményeit?

Korányi András mindjárt a könyv bevezető soraiban Káldy családi tragédiájának lényegére utal, nevezetesen arra, hogy édesapja a '19-es kommün bukása kapcsán kommunista hangadók meglincselésekor jelen volt, és ennek állami részről ismerete nyilván municióként szolgálhatott az állami akarat feltétlen végrehajtásánál.

A szerző érdekesen rajzolja meg Káldy politikai átalakulását. Kezdetben Káldy mintaszerű lelkészként működött. Színeváltozása lépésről lépésre következett be. Talán hatott rá Ordass börtönsorsa vagy Mihályfi Ernő kabinetirodai főnök 1948. márciusi balassagyarmati beszéde, ahol az államhatalommal szembehelyezkedő személyekről is szólt.

Káldy Zoltán – aki annak a presbitériumnak tagja volt, amelyik a püspöki tisztséget megürültnek nyilvánította – kétségkívül tisztában lehetett azzal, hogy Ordass Lajost püspöki tisztségéből törvénytelenül mozdították el, mégis készen mutatkozott arra, hogy helyére az állami részről egyedül jóváhagyott jelöltséget elfogadjon. Ezen túlmenően két tartótiszttel is tárgyalt, és így próbálta mozgási terét kipuhatolni, végül pedig a püspöki tisztséget is elfogadta. Előre vállalta a lelkészek sorában végzendő tisztogatásokat és a kommunista utasítások végrehajtását. Ezzel a magatartásával nemcsak elemi, hanem jogi normákat is megsértett. Aki aláveti magát a kommunista államhatalom feltétlen akaratának, sőt kész püspöke hatáskörének a bitorlására, az aligha lehet alkalmas ilyen magas tisztség viselésére.

Az 1958. november 4-i beiktatási beszéd visszatükrözte az államhatalom akaratának feltétlen követését. Igyekezett ugyan valamelyes mozgástérről beszélni, ha azonban valaki a szolgaság útjára lép, mindig mélyebbre szokott süllyedni. Annak kijelentése, hogy a Biblia számára nem jelent törvénykönyvet, szinte automatikusan azt is magában rejtette, hogy erkölcsi tekintélyt sem, hiszen szerinte mindenben a józan észet kell követni. A két világhírű egyházfejedelem Eivind Berggrav norvég és Otto Dibelius német püspök, valamint a Lutheránus Világszövetség 1952. évi hannoveri világgyűlése egyértelműen kinyilvánította, hogy a keresztyén ember engedelmességi kötelessége csak a jogállam irányában áll fenn. Az a felsőbbség, amely függetleníti magát a jogrendtől, tirannusnak tekinthető. A keresztyének sohasem válhatnak ilyen államhatalom eszközévé, ennek kiszolgálójává. Az egyház olyankor nem köthet kompromisz-

szumot, amikor az evangélium követelményei súlyosan sérülnek. A kommunista államhatalom is ilyen volt.

Káldy ügyességét igazolta a Lutheránus Világszövetség vezetőivel 1959. február 14-én Bécsben folytatott tárgyalás, ahol Ordass nevének hangoztatása mellett mégis a szocializmus építését tartotta fontos feladatának, nem pedig Ordass egyházpolitikája mellett való kiállást.

Nagy riadalmat váltott ki, hogy Ordass naplószerű feljegyzései 1969-ben kikerültek nyugatra, és fennállt annak a veszélye, hogy esetleg könyv formájában is megjelennek. Káldy országos hajszát indított a lelkészek ellen, és egyenként kellett nyilatkozniuk Ordass ellen, akit ő „epizódfigurának” nevezett, élesen támadva azt az álláspontját, mely szerint „az egyház semmiképpen sem állhat jó viszonyban a marxista-leninista állammal.”

Káldy szereplése igazolta az állami elvárásokat, és az állami kívánások feltétel nélküli kiszolgálása megnyitotta számára azt a lehetőséget, hogy állami támogatással eljusson szereplése csúcsára, a világszövetség elnökségére.

A '84-es világgyűlés alkalmával Ordass sírjánál történt megemlékezés kapcsán más szöveg került a magyar nyelvű és más a külföldi lapokba. Mi más volt ez, mint az emberek félrevezetése.

Bár Káldy személyes adottsága lelkészi vagy püspöki szolgálatra szóbeli tehetségénél fogva adott volt, ez nála nem jelentkezett tisztán. Volt benne hatalomvágy, mely magával hozta az erőszakosságot, a diktatúrára való hajlamot. Csakis ezzel lehet magyarázni, hogy a kezdetben tisztességes lelkész ennek az útnak hátat fordított, megszavazta Ordass Lajos püspök törvénytelen eltávolítását, holott tudhatta, hogy sem fegyelmi, sem más egyházi eljárás nem volt ellene, hanem kizárólag állami önkény érvényesült vele szemben. De mindezt betetőzte azzal, hogy elvállalta a déli kerületi püspökséget. Ez már több volt, mint botlás, a püspöki hatalomnak, Ordass legálisan meg sem szűnt püspökségének a bitorlása. Nyilván Ordass esetéből tudhatta, hogy kommunizmusban az állam szolgálatában az egyház nem maradhat egyház, hanem mindig az államhatalom érdekei érvényesülnek.

Ha felvetjük azt a kérdést, hogy Káldy Zoltán világszövetségi elnökké választását valóban dicsőséggént lehet-e értékelni, akkor úgy gondolom, hogy a helyes válasz az, hogy Káldy elnökké választása blaszfémia volt. A dicsőség a megalázott Ordass Lajos püspököt és mindazokat illeti, akik hűek maradtak Krisztus evangéliumához.

Kérdés Terray Lászlóhoz:

Őn a korszak sok eseményénél személyesen is jelen volt, tevékenységével részese lett ennek a korszaknak. Könyvet publikált Ordass Lajosról, folyóiratunk több alkalommal közölte tanulmányait, írásait, visszaemlékezéseit. Hogyan értékeli mint a korszak tanúja a könyvet? Hogyan láttatja a szerző a külföldön élő teológusok, lelkészek szerepét a korszak eseményeiben?

A Lutheránus Világszövetséggel folyamatos kapcsolataim voltak a 1960-as évek végétől kezdve. Egyrészt a Norvég Izrael-misszió építkezései miatt Izraelben (Haifa, Tel Aviv), másrészt mint a norvég evangélikus külmisziói tanács (Norsk Luthersk Misjonsnemnd) elnöke. Az LVSZ több

nemzetközi konferenciáján vettem részt, több ilyen alkalommal Káldyval is találkoztam (és vele egészen „normális” beszélgetéseket is folytattam), a genfi irodákat is látogattam. Közélemből figyelhettem meg, hogyan tolódott el a világszövetség munkájának hangsúlya a teológiai mélybe fúrástól és missziótól a mindennapi etikai, szociáletikai kérdések felé. Korányi nem tér ki arra, milyen pozitív fogadtatásban volt része Káldynak az LVSZ részéről, hogy Káldyt úgyszólván „futtatták” (a szlovák és lengyel atyafiak bosszúságára) egy szerény bizottsági tagságtól a Központi Bizottságig, és végül az LVSZ elnöki székéig. (Az LVSZ hivatalos története is megjegyzi, hogy az elnöki székbe választás a stáb részéről „nem megfelelő módon”, *in an inexpedient way* folyt le, 411. o.) Nem került el a magyar sajtó figyelmét sem, hogy a világgyűlésen tartandó 13 csoportgyűlés között négynek volt „egyházi” témája és kilencnek „világi”. (Magyar Nemzet, 1984. február) Nem véletlen, hogy Káldy Zoltán síremlékéhez az LVSZ 5000 dollárt küldött 1989-ben. (Nagy Gyula püspök köszönő levele, LWF Archives Genève, GS X.5.00. Hungary)

Egy bizonyos *magyar emigráns kampány* Korányi szerint egy „norvég írással” kezdődött el 1983 júliusában (99. o.). Ez az én „norvég írássom” 1983 *októberében* jelent meg. A lábjegyzetben jelzett LWI helyen se norvég írásról, se az én nevemről nincs említés. A célpont Vajta Vilmos, akinek ott idézett cikke 1983 márciusában jelent meg. Norvég írássomról egy norvég egyházi sajtótájékoztatóban summás, hibás és félreérthető ismertetés jelent meg. Ebből egy rövid oldalt átvett a Norwegian Church News, s ennek lerövidített változata jelent meg az LWI *német* kiadásában. (Erre egy 2009. február 20-i e-mailben hívtam fel Korányi figyelmét.) A német LWI hírért közvetlenül követte Káldy részéről egy egész oldalas támadás rám, és ugyanott Carl Mautól szintén egész oldalas támadás „unverantwortliches Störmanöver” címmel. Minderről részletesen beszámoltam a Keresztyén Igazságban. (64. sz., 2004 tél 6–22. o.) (Külön is figyelembe ajánlhatom Káldy Zoltánnak a norvég egyház érsekéhez írt levelét, amelyben Róm 1,28–30-at alkalmazza rám. Érdemes elolvasni. Az ajánlat, hogy feleljen a norvég folyóiratban, Káldy részéről válasz nélkül maradt.)

Érdekes, hogy Korányi felhasznál olyan információt, amelyről ő maga elismeri, hogy nem megbízható (138. jegyzet a 101. oldalon), és ami nem is felel meg az 1984 tavaszán a svédországi Sigtunában tartott konferencián történeteknek. Ezen az északi egyházak Budapestre készülőküldöttei vettek részt, ahol magam természetesen szintén jelen voltam, s ahol semmiféle kísérlet nem volt arra, hogy engem kizárjanak „a világgyűlésre utazó norvég delegációból.” Dahlgren viszont ott aránylag szimpatikus módon, de persze kritikával is, ismertette Ordass-könyvem, amely – melleleg – akkor csak norvég nyelven volt hozzáférhető.

Nem értem, hogyan lehet kampánynak nevezni (97. o.; 138. sz. jegyzet a 101. oldalon; 105. o. stb.), ha két-három (még hozzá különböző országokban élő) embernek ugyanazon témáról hasonló véleménye van. Korányi ír ugyan „ellenkampányról” is a külügyminisztérium részéről (98. o.) és Káldy részéről „befeketítő kampányról” (104. o.), de ez esetekben konkrét, célzott tervezésről és szervezésről van szó.

Egyáltalán: A mi KÉMELM-ünkben nem tárgyaltunk politikai vagy „Káldy-ellenes” témákat. Évenkénti üléseinken minket a külföldi magyarság közötti szolgálat érdekelt, ez tartott minket össze, ebben segítettük egymást. Határozatokat mi nem hoztunk „az otthoni helyzetről”. A Sza-

bad Európában tudomásom szerint még áhítatot se tartott egyikünk sem. Volt köztünk is nézeteltérés. Volt, aki hazajárt Magyarországra (a 70-es években én is ezek közé tartoztam, amíg ki nem tiltottak), volt, aki nem járt haza. Volt, aki bejárt Káldyhoz, én be nem tettem a lábamat a Puskin utca 12-be, még 1990 után is csak egyszer-kétszer jártam ott, alighanem erdélyi segélyügyekben. Volt, aki cikketeket, sőt cikksorozatot is írt az Evangélikus Életbe, én kerültem a szerkesztőséget. Mi szimbolikusan „a 17. egyházmegye” címet adtuk az Útitárs külföldi magyar gyülekezetekről és konferenciákról adott tudósításainak, de volt köztünk, aki tiltakozott ez ellen. Mégis az volt a meggyőződésünk, hogy egy test tagjai vagyunk otthoni egyházunkkal is, és mi is „szerettük egyházunkat.”

A diakóniai teológiával természetesen foglalkozott a KÉMELM már a 60-as évek végétől, főleg a három évenkénti teológiai konferenciáinkon. Tehát a „kampány” nem a világyűléssel kapcsolatban indult (ahogy az én Ordass-könyvemre sem a világyűlésre való tekintettel gyűjtöttem az anyagot 1962 óta.) Emlékezetem szerint a kampány kifejezést Káldy maga sem használta velünk kapcsolatban. Persze amikor Káldy hozzánk fordult, és külföldi magyar evangélikusoknak nevezett minket, akkor is ott lappangott a háttérben a politikus. Korányi két ilyen Káldy-levelet vett fel a dokumentumok közé. De hát voltak ám Káldynak jóval élesebb hangú cikkei ellenünk az Evangélikus Életben, és íratott is cikket ellenünk és az Útitárs ellen. Érdekes lenne egyszer felvetni a kérdést: hogyan gondolkozott Káldy az egyházzal mint szentek közösségéről? Hozzá tartoztunk mi is a KÉMELM-ben?

Bevallom: Nem szeretem, ha minket, külföldi magyar evangélikus lelkészeket „emigráns magyar” lelkészeknek titulálnak. Többen közülünk egyáltalán nem „emigráltak”. Legtöbbünk a helyi lutheránus egyházakban (vagy nemzetközi szervezetekben) szolgáltunk évtizedeken át (amit ezek nagyra is becsültek). Az LVSZ is szereti rólunk az „Exil-Ungar” kifejezést használni, s ennek határozottan lebecsülő melléközöngéje van. De hát akkor Madeleine Albright is „emigráns német”, vagy Henry Kissinger is „exil-német”? (másféle összehasonlítás nélkül). A közzétett dokumentumokban Káldy Zoltán is „nyugati országokban élő magyar evangélikusokról” szól (Korányi 177kk és 180kk o.), amikor ez felel meg a politikának. Miért kell akkor ennek a politikának a megszűnése után is a régi terminológiát használni?

A világyűlésre visszatérve kifejezetten rosszindulatú állításnak kell minősítenem azt a megjegyzést, hogy Bertelsen dán püspök az elnökválasztás előtti napra, tehát hétfőre, július 30-ára *időzítve* tette szavá, hogy Dóka Zoltán nyílt levelét is ki kell osztani, nemcsak Káldy nyilatkozatát. Ez a kérdés már csütörtökön, 26-án nyugtalanította a plénumot, nemcsak Bertelsen püspököt, aki többször fel is szólalt arról, milyen jogon tagadták meg Dóka levelének szétosztását, míg Káldy „nyilatkozatát” minden jelenlevő megkapta. Carl Mau péntektől kezdve többször is bejelentette, hogy „jelenleg a tisztviselők (officers) és a Business Committee (ügyrendi bizottság)” foglalkozik ezzel az ügygel (Minutes 25. o.), és határozatot is hozott (*had voted*, uo. 64. o.). Bertelsen még az elnökválasztás utáni napon, augusztus 1-jén is követelte a választ. De a Business Committee jegyzőkönyve (Minutes 122kk) azt mutatja, hogy a témát ott egyáltalán nem tárgyalták.

Összegezve azt kell mondanom: Káldy Zoltán kezdettől fogva, itthoni és külföldi szolgálatával egyaránt a „szocializmust” építette. Ez nincs benne a 1959-es bécsi beszélgetés jegyzőkönyvében (Dokumentumok 141–155. o.), de benne van ‚Pécsi’ erről a beszélgetésről az állambiztonságnak írt jelentésében: „*A magyarországi evangélikus egyház segíteni akarja a szocializmus építését (is)*” (Dokumentumok 157. o.) A „szocializmus” pedig, „efelől nem lehet kétség, Kelet-Európában a dialektikus és történelmi materializmuson, vallási tekintetben pedig az ateizmuson alapul”. (Írtam Koinonia 1983. 11. o.)

Ittzés János:

Ez a kerekasztal-beszélgetés és főleg a témáját jelentő könyv mutatja, hogy a Káldy-korszak még mindig velünk élő történelem, és a diakóniai teológia mai egyházunkat befolyásoló teológiai örökség, és mindaddig az is marad, amíg nem fogunk össze, hogy egyházunk hitvallásos örökségét jelentő lutheri teológiához visszatérjünk.

A Fraternitás Lelkészegyesület pályázatot hirdet lelkészek számára liturgikus öltözetre.

Pályázni lehet egy stólakészletre vagy egy albára.

Pályázhat a Magyarországi Evangélikus Egyházban szolgáló felszentelt vagy felszentelés előtt álló lelkész, aki vállalja, hogy a szolgálatok végzése alatt viseli a liturgikus öltözetet.

A pályázati kiírás alapján évente legfeljebb 6 db liturgikus öltözet osztható ki. Elsősorban olyan lelkészek jelentkezését várjuk, akiknek még nincs ilyen liturgikus öltözetük.

A pályázatot írásban a 8200 Veszprém, Kossuth L. u. 4. címre kell beküldeni postán vagy e-mailen: veszprem@lutheran.hu.

A pályázatnak tartalmaznia kell:

név, szolgálati hely, vállalási nyilatkozat a viselésről.

Elbírálás: beérkezési sorrendben.

Beküldési határidő: 2013. február 28.

a Fraternitás Lelkészegyesület elnöksége

Egyházi valóság 1964.

Ittész Gábor hagyatékában található egy boríték, amelynek feladója A VASI EVANGÉLIKUS EGYHÁZMEGYE ESPERESI HIVATALA, Kissomlyó, címzettje az Evangélikus Lelkeszi Hivatal, Celldömölk, a rajta látható postabélyegző kelte: 65. 1. 12.

A borítékban két dokumentum van.

Az első egy gépirásos A5-ös méretű lap, amelyen – aláírás, hitelesítés és megjegyzés nélkül – a „Részlet az 1964. nov. 10.-i ehm. LMK jkv.ból” kezdetű szöveg olvasható. Ezt a dokumentumot a mostani közlés számára szöveghűen másoltuk le.

A másik pedig Káldy Zoltánnak Tekus Ottó nagysimonyi lelkészhez 1964. december 18-án írt eredeti – lepecsételt és saját kezű aláírású – levele, amelyet itt betűhív másolatban közlünk.

szerkesztőség

1. dokumentum

Részlet az 1964. nov. 10.-i ehm. LMK jkv.ból

Ittész Gábor hozzászólása:

Annak az önelégültségnek és optimizmusnak, amellyel szólunk egyházunk teol. felismeréseiről nem érzi se tárgyi se teológiai megalapozottságát. Ennek a kérdésnek hosszadalmas végigtárgyalása helyett csak taláalomra mutat rá néhány dologra. Sokat beszélünk az igei alapról s közben elfeledkezünk arról, hogy Jézus az ige fölött és az egyház fölött is áll. Missziói parancsa nekünk is szól. Azt mondjuk, hogy Jézus váltságghalála óta nekünk másként kell néznünk a világot, pedig Jézus halála nem szentesíti a világ állapotát, hanem elkötelezi az egyházat arra, hogy tanítványává tegyen minden népeket. Az egyház feladata nem az, hogy „Hirdesse az evangéliomot, kiszolgáltassa a szentségeket és szolgáljon szeretettel minden embernek”, hanem az, hogy az Úr Jézus uralma alá hajtson. Ez a szolgálata sose szívesen látott. Hiányosság és megtorpanás van a bűn felmutatása terén. Az eszhatológiából is maradnak el lényegbevágó elemek. Az immanenciában megrekedve eloldódik az egyház az Urától. Az emberrel való szolidaritás vállalása a Vele való kapcsolat meglazulásának a veszélyét hordozza.

D. Káldy Zoltán erre reflektált:

„Meglepetéssel olvastam Ittész Gábor celldömölki s. lelkész felszólalását, aki figyelmeztetett az »önelégültségre«, amelynek szerinte »se tárgyi se egyéb vonatkozású« alapja nincs. Ittész Gábor több ponton tett észrevételt teológiai munkánkra vonatkozólag. Meggyőződésem szerint Ittész Gábor teljesen rossz alapállásból beszélt. Egy kicsit »a próféta köntösébe« öltözött s úgy igyekezett véleményét kifejezésre juttatni. Már maga az nagy tévedés, hogy önelégültségben volnánk teológiánkat illetőleg. E.U. n.j.t. (sic! – I.J.) hogy Budapesten a teológiai konferencián mennyire hangsúlyoztuk, hogy eddigi felismeréseink ajándékok Istentől és azokkal újra és újra Isten elé kell állni teljes nyitottsággal és a jobb megtanulásának készségével. De részleteiben sem igaz Ittész Gábor

kritikája. Amit az eszhatológiával és a bűnnel vagy az egyház prófétai szolgálatával kapcsolatban mondott az mind tendenciózus és nem felel meg az igazságnak. Természetesen vannak hiányaink és azok pótlására ügyelnünk kell. De azok nem olyan méretűek mint ahogy Ittész Gábor azt feltűntette. Általában olyan lekicsinyléssel beszélt teológiánkról, amelyet egy fiatal embernek nem engedhetünk meg. Ittész Gábor nem nagyon vett részt ennek az újnak a kimunkálásában, amelyre mi Magyarországon vállalkoztunk. Éppen ezért a hangjának is csendesebbnek kell lennie és neki sokkal nagyobb alázattal kellene beszélni e a teológiáról.”

2. dokumentum

A DÉLI EVANGÉLIKUS EGYHÁZKERÜLET PÜSPÖKI HIVATALA

BUDAPEST VIII., PUSKIN UTCA 12 – TELEFON: 138-656

9/1964. OLMK. sz.

Kedves Ottó!

Most kaptam kézhez a Vasi Egyházmegye LMK-jának december 10.-i üléséről felvett jegyzőkönyvét. Ez a jegyzőkönyv tartalmazza Ittész Gábor felszólalásával kapcsolatos püspöki levél után folyt beszélgetéseket. Olvasom, hogy a vita során a következőket is mondottad: „Tekus Ottó hangsúlyozza a nyugodt, idegességtől ment munka és kapcsolatok döntő jelentőségét. Hisz eredményesen dolgozni csak így lehet. Az egyházi vezetőségnek se, de egyházunknak se áll érdekében az, hogy az őszinte hangot köztünk, valami látszat egyetértés kendőzze.”

Nem tudok szó nélkül tovább menni megjegyzéseid mellett. Ugy veszem észre több ponton egyáltalában nem tudsz velem és velünk gondolkodni. Ez annál inkább érthetetlen a számomra, mert esperes is voltál és egy közegegyházi szolgálatban álló, vagy állt embertől több megértést várok. Egyszerűen és világosan meg kell mondanom, hogy a magam részéről egyáltalában nem úgy tekintem az LMK munkát, mint valami fórumot, amelyen mindenki tetszése és gusztusa szerint elmondhatja minderről és mindenkiről azt, amit ő gondol. Az ilyen fajta -„szabadság”- sehol a világon nem létezik, sem egyházban, sem egyházon kívül. Próbálja csak a Lutheránus Világszövetségben, vagy az Egyházak Világtanácsában, vagy az Európai Egyházak Konferenciáján pl. egy keleti delegátus „teljesen szabadon” elmondani azt, ami a „szívén van”, hamarosan elszigetelik az illetőt a „nyugati testvérek” és úgy tekintenek reá, mint egy ágensra. Nem rég beszéltem egy francia református lelkésszel, aki elmondta, hogy vidéki kis helyéről azért nem tud előbbre jutni, mert „pártolja a Prágai Keresztyén Békekonferenciát” Az NDK-ban panaszkolta a multkor az egyik evangélikus lelkész, hogy kitétték a szűrét az ottani lelkészi munkaközösségből, mert „reakciós beállítottságu püspökének ellentmondott.” Ezt a sort folytathatnám. Csak nálunk vannak még olyan naiv papok, akik azt hiszik, hogy „őszinteség” jelígeje alatt, mindent elmondhatnak az LMK-ban a nélkül, hogy azért felelősséggel tartoznának. Hát ilyen nincs kedves Ottó! Nem is szólok arról, hogy egyes papjaink az őszinteség lep-

le alatt végeredményben leplezetlenül támadják az egyház vezetőséget és adnak tovább olyan hamis teológiai nézeteket, amelyeket nyugati teológiai könyvekből szondáztak ki és igyekeznek ezeket a „teológiai igazságokat” mint valami abszolút igazságokat az LMK-n tovább adni. Pedig ezek mögött az „abszolút igazságok” mögött reakciós teológiai és politikai nézetek húzódnak meg. Nem fogjuk megengedni kedves Ottó, hogy miközben nagy erőfeszítéseket teszünk az LMK munka fenntarthatóságáért és ezért én egyénileg is sokat teszek, egyes felelőtlen segédlelkészek és egyebek, úgy használják ki az általunk biztosított keretet, hogy végeredményben szembe állítják a lelkészeket azzal az egyház vezetőséggel, amelynek lehet köszönni az LMK munkát. Bennem nincsen semmi „idegesség” mint az a felszólalásodban mondod. De az kijelentem Neked, hogy ha Ittész Gábor még egyszer megpróbál ilyen fajta felszólalást tenni idegesség nélkül fogom megkérni, hogy ne terhelje le jelenlétével az LMK munkát. Hagyjuk fel azt a régi frázist is, „őszinte hangok”. Ezek az őszinte hangok a legtöbbször destruáló és reakciós hangok. Ha őszinte hang volna, akkor azzal kezdene, hogy előbb egy negyedórán keresztül elmondaná, hogy milyen nagyszerűen tudunk teológiai kérdéseket megoldani már és felsorolná ezeket a megoldásokat és csak azután beszélne szeretettel a fennálló hibákról. De aki úgy kezdi, ahogy Ittész Gábor kezdte, az nem őszinte hang, hanem destruktív hang. Ebből az álláspontomból semmiképpen nem vagyok hajlandó engedni. Ismerem ezeket az „őszinte hangokat”, az ellenforradalom idején történt lelkészkonferenciákról. Tudjuk, hogy ezek az „őszinte hangok” hova vitték egyházunkat. Mi ezt nem fogjuk többé megengedni még akkor sem, hogyha ennek nyomán egyesek – mint Te is – valami „látszat egyetértés”-ről beszélnek.

Egyébként az LMK munka nem arra való, hogy ott „birálják” az egyház vezetőséget. Nekünk nem bírálókra, hanem segítőtársakra van szükségünk. És hagyjunk fel még azt a frázist is, hogy éppen a bírálat „segít” néhány lelkész. Az egyház vezetőség tulsokat vállal több lelkészért, annak munkában maradásáért és szolgálatban hagyásáért. Ezek a lelkészek ne „bíráljanak”, hanem éjjel nappal adjanak hálát Istennek szolgálatukért és amikor csak tehetik, köszönnék meg a püspököknek, hogy felelősséget vállalnak értük. Aki ezt nem érti, az az egész helyzetet nem érti és éppen azért arra sem alkalmas, hogy az LMK-n belül felelős szót mondjon ki.

Szeretném hangsúlyozni, hogy a fentiekből egy jöttányit sem tudok engedni. Éppen ezért, ha irnál ne fáradj azzal, hogy a fentiek ellenkezőjéről engem meggyőz. Ezekben meggyőzhetetlen vagyok. 6 évi püspöki munkám az alapom arra, és egyben jogom is, hogy meggyőzhetetlen maradjak.

Meleg szeretettel köszöntelek:

Budapest, 1964. december 18.

pecsét

sajátkezű aláírás

/D. Káldy Zoltán/

püspök

Ajánlott!

Tekus Ottó lelkésznek,

Nagysimonyi.

Vas m.

A prédikáló Luther¹

Homíliák

Luther – ha tehetette – minden vasárnap és ünnepnap prédikált valamelyik templomi istentiszteleten. Mai viszonylatban rendkívül hosszúak, nem ritkán két-három órák voltak az igehirdetései.

Megjegyzem persze, hogy ha valaki vasárnap délelőtt a sokat bíralt ATV-n megnézi a még többet bíralt *Hit Gyülekezetének* vasárnapi istentiszteletéről adott közvetítést, azt fogja tapasztalni, hogy Németh Sándor meglehetősen monoton stílusban minden további nélkül két és fél, három órát prédikál, amit a gyülekezet „illő figyelemmel és áhítattal” hallgat, és akkor az a két és fél, három óra még nem is a teljes istentisztelet. A dolog tehát mindenképp a gyülekezet hozzáállásán múlik.

Abban viszont biztos vagyok, hogy Luther stílusa Németh Sándorénál sokkal figyelemfelkeltőbb volt, a tartalomról már nem is szólva.

Luther homíliáiról összefoglalóan azt lehet mondani, hogy írásmagyarázat jellegűek voltak. Luther általában több időt szentelt a bibliai szakasz értelmének precíz kibontására, mint az abból adódó aktuális következtetések levonására. Ezzel együtt mégis személyhez szóló tudott lenni, de ezt úgy érte el, hogy hallgatóit is mintegy belevonta a bibliai történetbe.

Kétségtelen, hogy vasárnap ugyanaz a Luther állt a szószéken, aki hétköznap az egyetemi katedrán írásmagyarázatot tanított. Persze figyelembe vette a templomi és az egyetemi hallgatóság közötti ismeretbeli és műveltségbeli különbséget, de nem úgy, hogy a szószéken tartalmilag felhígítva mondta volna el, amit az egyetemi katedrán az adott textusról teológusként kifejtett. Luther a szószéken az egyszerű, Bibliát még alig ismerő emberek számára is érthető módon tudta kifejteni ugyanazt a mély tartalmat, amit a katedrán a Szentírás doktoraként, teológus növendékekhez szólva mondott el.

Luther templomban elmondott homíliái magyarul nem hozzáférhetőek. Csupán a *Házi postillák* néven ismert gyűjtemény jelent meg magyarul két kiadásban is, előbb 1896-ban, majd 1903-ban, Zábrák Dénes

soproni lelkész fordításában. A postilla, mint szakkifejezés, Nagy Károly császár idejéből ered, és arra utal, hogy a lejegyzett igehirdetés *post illa evangelii verba*, azaz az evangélium ígéretének felolvasása után hangzott el. A szóban forgó gyűjtemény azért viseli a *Házi postillák* nevet, mert az egyházi év minden vásár- és ünnepnapjára olyan homíliákat tartalmaz, amelyek többségét az 1532–35 között betegeskedése miatt templomi szolgálatot csak rendkívüli esetben vállaló Luther otthonában, tágabb értelemben vett háza népe előtt mondott.

Luther homíliáiról összefoglalóan azt lehet mondani, hogy írásmagyarázat jellegűek voltak.

1 2012. január 28-án Révfülöpön, a Luther-konferencián elhangzott előadás második része.

Hogy ezeknek a prédikációknak a terjedelméről képet alkothassunk, megemlíteném, hogy az egész egyházi esztendő felolelő anyag 1009 oldalt tesz ki. Ez azt jelenti, hogy egy-egy prédikáció átlagos hossza 8-10 sűrűn gépelt A/4-es oldal, de vannak szép számban 14-15 oldalasak is. Ezeket a prédikációkat Luther egyik tanítványa, Dietrich Vida jegyezte le, és első ízben 1544-ben, Nürnbergben jelent meg Luther saját előszavával.

A 19. század végi, 20. század eleji magyar fordítás meglehetősen régies nyelvezetű. Néhány példánya itt-ott még megtalálható lelkészi hivatalokban, ill. lelkészek házi könyvtárában. De Garai András testvérünk jóvoltából fénymásolatban az interneten is hozzáférhető, ha a <http://www.garainyh.hu/luther/>

Ez az evangélium nem gyermekekhez illő, holt betűkkel való játszadozásra hív.

hazikincstar.htm web címre kattintunk. A mai magyar nyelvű kiadás előkészítésével jómagam foglalkozom. Bár a dolgok legújabb állása szerint nagy valószínűséggel könyv formában nem fog megjelenni, csak interneten lesz hozzáférhető.

Ebből a hatalmas, egy előadás keretében bemutathatatlan anyagból csupán egy gyöngyszemet szeretnék most kiemelni: Luther böjt második vasárnapján, *post illa verba* Mt 15,21–28, azaz a *kánaáni asszony* történetéről elmondott prédikációját.

Rövid bevezető után Luther így folytatja: „*Tehát mindenek előtt azt értsük meg, hogy ez az evangélium nem gyermekekhez illő, holt betűkkel való játszadozásra hív, hanem az Istenben való hit bátor küzdelmét és súlyos aggodalmait tárgyaló nehéz tudomány, ami arra tanít, hogy Isten segítségül hívásától és a hozzá való könyörgéstől semmi se riasszon el bennünket, még az sem, ha ő nemet mond kérésünkre.*

Szemünk előtt vívja ezt a harcot a kánaáni asszony. Személyéből adódóan helyzete olyan rossz, hogy rosszabb már nem is lehetne. ... Ez az asszony – mivel pogány volt – azt gondolta, mert nem is gondolhatott mást, hogy ő nincs a kiválasztottak között. De lenyeli ezt a nagy és kemény gombócot, és odalép az Úr Jézus elé...: »Uram, Dávid Fia! Könyörülj rajtam!« Alázattal, mély tisztelettel, komolyan és igaz hittel könyörög. Elismeri Jézusról, hogy ő a megígért és Istentől küldött Megváltó. Ezzel a szép és magasztos hitvallással hivatalára emlékezteti őt ez a pogány nő, mielőtt elpanaszolná neki súlyos baját: »Leányomat kegyetlenül gyötri a gonosz lélek!« Krisztus jól hallja ezt a kiáltást, de nem felel rá egy szót sem.

Ezt a második csapást maga az Úr méri az asszonyra. Érezteti vele – amit amúgy is érez –, hogy ő egy pogány nő, aki nem tartozik az örökösök közé, és ezért semmilyen jótéteményben sem részesülhet. Hiszen az Úr ezért hallgat, és ezért nem méltatja figyelemre a folytonos kiáltozását és könyörgését. Úgy tesz, mint akinek semmi köze sincs hozzá. Két ilyen hatalmas ágyú össztüze még a vasfalat is ledöntené! De ez a szegény nő még ettől sem riad vissza. Pedig okvetlenül ezt kellett gondolnia: »Ez az a férfi, akit mindenki úgy dicsért előttem,

mint akinek irgalmas szíve van, és azonnal meghallgatja a hozzá esdeklőt, és örömet megsegíti? Amint látom és tapasztalom, azt hallgatja csak meg, akit akar, és amikor neki tetszik, és nem akkor, amikor mi rászorulunk.”

De mi történik tovább? A tanítványok végre megunják a kiabálást, és – mint-ha Krisztusnál is nagylelkűbbek lennének – úgy vélik, hogy az Úr túl szigorú és keményszívű. Ezért hozzá lépnek, és

így esedeznek az asszony érdekében: „Uram, nézd, milyen alázattal és buzgalommal kér téged: add meg, amit kíván és segíts rajta, különben nem tágit tőled!” ...

Am most következik a harmadik megpróbáltatás, a harmadik csapás, ami az asszonyt éri. Mert Krisztus így szól: »Én nem küldettem máshoz, csak Izráel házának elveszett juhaihoz.« Ezzel csapást mér a tanítványok fejére is. Sem őket, sem az asszonyt nem akarja meghallgatni.

Az asszonynak most már minden oka megvan, hogy így gondolkodjék: „Bizonyosan érzéketlen ember ez, ha még mások szavára sem hallgat, akik önként, ösztökélés nélkül könyörögnek hozzá.” És való igaz, Krisztus az evangéliumi történetekben sehol sem mutatkozik ilyen keményszívűnek, mint itt. De az asszony mégsem csügged el, hanem folytatja a könyörgést, és ezzel három nehéz megpróbáltatást küzd le diadalmasan.

Mivel sem az ő kiáltása, sem mások érte való könyörgése nem segít, Márk szerint még a házba is bemegy az Úr után. Szemérmetlen tolakodásnak is nevezhetjük ezt, látva, hogy nem csupán az utcán fut kiáltozva az Úr után, de befurakodik a házba is, ahová Krisztus előle menekül. Am az asszony ott is térdre borul előtte.

Az Úr szíve azonban még ekkor sem indul meg. Mert figyelj csak! Mit mond az asszonynak? „Nem illő dolog ez!” »Nem jó elvenni a gyermekek kenyerét, és odadobni a kutyáknak!« Ha az Úr ezt nekem mondta volna, azonnal ott-hagytam volna. Ezt gondoltam volna: „Hiába, akármit is csinálok, nem érek célt.” Mert szerfelett kemény szó az,

amit az Úr az asszony arcába vág. Nem éri be azzal, hogy pogány szegény, még kutyának is nevezi. Ez sokkal több, mintha egyszerűen csak pogány voltát vetné a szemére. Annyi ez, mintha ezt mondaná: „Az ördögé vagy mindenestől, takarodj innét! Nincs itt semmi keresnivalód!” Ez ám az igazán nehéz próbatétel!

... Remek példa ez, amiből megismerhetjük, milyen hatalmas dolog a hit! Ez a hit Krisztust, amikor a legharagosabbnak látszik, a saját szavánál fogja meg, és a kemény elutasítást biztató célzássá alakítja. Megfordítja e szavak értelmét, és magára nézve a legüdvösebb módon magyarázza.

Ez a hit Krisztust, amikor a legharagosabbnak látszik, a saját szavánál fogja meg.

„Azt mondod eb vagyok?” – felel az asszony. „Ám legyen! Szívesen leszek az, bánj csak velem úgy, mint a kutyáddal. Add a kenyeret a gyermekeidnek. Ültesd csak őket az asztalodhoz. Én erre nem tartok igényt. Csak azt engedd meg, hogy az asztal alá hullt morzsákat felszedhessem. Csak azt add nekem, ami a fiaknak már nem kell, és ami úgyis elveszne. Szívesen megelégszem ezzel is.” Krisztust tehát saját szavával fogja meg. Ezért nemcsak a kutyákat megillető jogot nyeri el, amit kért, hanem a gyermekek jogát is megkapja. Mert mit tegyen a mi kegyes Jézusunk? Saját csapdájába esett, és most állnia kell a szavát! De hiszen szívesen indul ő könnyöreltre, csak legyen, aki így megindítani képes. ...

Látjuk ebből, hogy az Úr miért tette magát oly kemény szívűnek, és miért tagadja meg ettől az asszonytól a segítséget. Mert nem azért mutat barátságatlan arcot, mintha nem akarna segíteni, hanem azt akarja, hogy így legyen nyilvánvalóvá az asszony hite, és hogy a zsidók, akik az ő országának fiai és örökösei voltak, ettől a pogány nőtől – aki az országnak se nem örököse, se nem gyermeke – tanulják meg, miként kell hinnük Krisztusban, és hogyan kell bízniük benne. ...

Mindez példa számunkra, hogy megértsük belőle, milyen nagy az Isten kegyelme és jósága. Ami néha késik ugyan, és úgy tűnik, mintha Isten várakoztatna minket, mielőtt megsegítené. De ha kitartunk a könnyörgésben és az esedezésben, akkor Isten végül irgalmasságának sokkal kiválóbb jelével örvendeztet meg bennünket, mint sem hittük vagy reméltük volna. De nemcsak ebből a történetből, hanem a Szentírás más helyei alapján is beláthatjuk, hogy amikor a segítség akár látszólag, akár valóban elmarad, az sosem Isten készségén, hanem a bizalommal teljes könnyörgésben való kitartásunk megfogfogyatkozásán múlik.

József tizenhárom esztendeig kiáltott az Úrhoz, és állhatatos imádságban kérte, hogy segítsen rajta. De minél tovább várt, annál rosszabb lett a sorsa, és minél többet imádkozott, annál több baj érte. Hasonlóan a mai hívekhez, akik gyakran kitartóan kiáltanak és könyörögnek az Úrhoz, de helyzetük nem javul, hanem mind gonoszabb és gonoszabb napok virradnak rájuk, éppúgy mint annak idején József-re. Ám ha Isten Józsefet – apjának, Jákobnak nagy öröme-re – előbb szabadítja meg, akkor Józsefből sosem lesz több juhpásztornál. Mivel azonban a segítség ennyi ideig váratott magára, Isten úrrá tehetette őt egész Egyiptom fölött, hogy utána ne csak a hét szűk esztendőben tegyen sok jót, hanem még azután is, ami nem csupán Egyiptomnak vált javára mind az egyház, mind az állam kormányzása terén, hanem még a szomszéd országoknak is.

Velünk is hasonló szándékkal bánik az Úr. Ha huzamosabb időn át megtagadja is kérésünket, és nemet mond, mi azonban mindvégig szilárdan ragaszkodunk az igenhez, akkor előbb utóbb megtapasztaljuk, hogy az igen diadalmasodik a nem fölött. Mert az Úr igéje soha és semmiképpen nem hazudhat: »Amit csak kérni fogtok az én nevében, megadja nektek.«

Mi azonban – gondolkodásmódunk következtében – nagyon megütközünk az ilyen késedelmén, és azt szeretnénk, ha Isten azonnal meghallgatna bennünket. Szükséges tehát, hogy meg ne botránkozzunk. Mert ha nemet is mond az Úr, és ha könyörgésünk egy, két, három esztendeig, vagy még tovább is hiábavalónak bizonyul, jól vigyázzunk, hogy ne engedjük kiveszni szívünkől az ő ígéretébe vetett reményt és bizalmat. Ha így teszünk, akkor végül elérjük célunkat, és még sokkal többet is kapunk, mint amit kértünk. ...

Így késik most is Isten segítsége, amikor a pápának és a töröknek megengedi, hogy ellenünk dühöngjön. Mi kiáltunk és jajgatunk, Isten pedig úgy tesz, mint ha nem hallana. Megengedi, hogy úgy nyomorgassanak bennünket, mintha nem is volna Istenünk. De nem lesz ez mindig így. Ne kételkedjünk hát, mert

Így késik *most is Isten segítsége.*

a mennyben van számunkra az igen. Bizonnyal ott lakik Istennek, a mi Atyánk-nak, és az ő áldott Fiának, a Jézus Krisztusnak szívében, akkor is, ha itt alant az ördög négy vagy öt vasfalat emelt is kérésünk elé, és folyton folyvást nem-mel lövöldözik rá.

Bízzál tehát, hogy Isten kegyelmes lesz anyaszentegyházához, és megszabadítja, ha segítségért kiált hozzá. Mert atyai szívében ott él az igen, Krisztus ígérete szerint: »Amit csak kérni fogtok az Atyától az én nevemben, megadja nektek«. Nem vitatkozom tehát arról, hogy kiválasztott vagyok-e és méltó vagyok-e az örök életre, hanem hiszem, hogy az igen minderre bizonyjal bekövetkezik, csak imádkozzak, és legyen állhatatos.

Bízzál tehát, *hogy Isten kegyelmes lesz anyaszentegyházához, és megszabadítja, ha segítségért kiált hozzá.*

Ez a történet tehát kiváló és szép példája a valódi hitnek, amelynek próbatételre kell átmennie, de végül mindent legyőz és mindent megnyer. Kövessük hát bátran ezt az asszonyt, akinek szívéből az igent, ami az Úr jóságában és segítségében bízunk, még maga az Úr Krisztus sem téphette ki.”

Luther utolsó prédikációja

Mi mással fejezhetnénk be méltóbban, mint néhány idézettel Luther utolsó prédikációjából. Ez azért is aktuális, mert holnap van a vízkeresztünnépek utolsó vasárnapja, és Luther is ezen a vasárnapon prédikált utoljára az eislebeni Szt. András templomban, 1546. február 15-én. Az alapige Mt 11,25–30 volt:

²⁵**Abban az időben megszólalt Jézus, és ezt mondta: „Magasztallak, Atyám, menny és föld Ura, mert elrejtetted ezeket a bölcsek és értelmeselek elől, és felfedted a gyermekeknek. ...** ²⁸**Jöjjetek énhozzám mindnyájan, akik megfáradtatok, és meg vagytok terhelve, és én megnyugvást adok nektek.** ²⁹**Vegyétek magatokra az én igá-**

mat, és tanuljátok meg tőlem, hogy szelíd vagyok, és alázatos szívű, és megnyugvást találtok lelketeknek.³⁰Mert az én igám boldogító, és az én terhem könnyű.”

„Szép ez az evangélium és sok mindent rejt magában, de most csak annyit szólunk róla, amennyit lehet és amit Isten kegyelme enged – kezdi az akkor már

súlyos beteg Luther. Humorérzékét azonban még ekkor sem veszítette el. Így folytatja: „Az Úr magasztalja mennyei Atyját, hogy a szent evangéliumot elrejtette a bölcsek és tudósok elől, és a gyermekeknek je-

Ezekről az okos-jánosokról mondja Krisztus, hogy fordítva ülnek a lovon.

lentette ki, akik sem beszélni, sem prédikálni nem tudnak... A világ előtt azonban nagyon balga és botránkoztató beszéd, hogy Isten ellensége volna a bölcseknek és elítélné őket... Ezért úgy kell értenünk a dolgot, hogy ezeknek az embereknek soha nem elég kedves és jó az Isten. Szívük szerint olyannak szeretnék látni az egyházat, amilyennek ők akarják, ezért mindenben, amit Isten tesz, nekik javítaniuk kell, mert nincs szegényebb, csekélyebb és megvetettebb tanítványuk a földön, mint Isten. Mindegyikük az ő iskolamestere és tanítója szeretne lenni. Így volt a világ kezdete óta minden eretnekkal. Arius, Pelagius és napjainkban az újkeresztelők, a szakramentáriusok, a rajongók és zavargók mind nincsenek megelégedve azzal, amit Isten tett és elrendelt. ...Valamit nekik is tenniük kell, hogy ... dicsekedhessenek: Ezt tettem én! Mert rossz és kevés, igen, túl gyerekes és bolondos, amit Isten tesz, így hát nekem is hozzá kell tennem valamit. Ez a gyalázatos földi bölcsesség természete, különösen a keresztyén egyházban, amikor egyik püspök a másikat, egyik pap a másikat marja, akadályozza vagy lejáratja, ahogy ez az egyházkormányzás nagy kárára sokszor tapasztalható. Ezekről az okos-jánosokról mondja Krisztus, hogy fordítva ülnek a lovon. Nem akarnak az Istentől rendelt úton maradni. Mindig valami különöset akarnak tenni, hogy aztán az emberek azt mondhassák: »A mi papunk nem ér semmit, hanem ez a másik az igazi, majd ő!« Hát nem szomorú ez? Nem veszíti el ettől Isten is a türelmét? Vagy tán örülnie kellene azoknak a túlon túl okosoknak és bölcseknek, akik mindig ki akarják őt oktatni? »Saját fiait kell, hogy igazolják a bölcsességet« – írja Lukács. Bizony furcsa lenne, ha a tojás okosabb lenne a tyúknál. ... Ez az, amiről az Úr Krisztus beszél. Ő ellensége a maguk szemében bölcseknek, nem is szenvedheti őket keresztyén egyházában, legyenek bár pápák, császárok, királyok, fejedelmek vagy doktorok, akik az ő isteni igéjét megmásítják, és saját okoskodásukkal akarnak a hit és üdvösség fő kérdéseiben dönteni. Sok ilyen példát látunk és tapasztalunk napjainkban. A fő okosok arra vállalkoztak, hogy az egyház egyesítését vagy reformját megvalósítsák. (Luther itt a két évvel azelőtt összehívott tridenti zsinatra céloz.) Ki akarták oktatni Istent, és maguk akarták a keresztyénséget irányítani. De ezt nem tűri el Isten: Ő nem akar tanítvány lenni. Legyenek tanítványok amazok! ... De azok, mivel magas

hivatalokban ülnek, azt hiszik, hogy ők a legokosabbak, és mélyebben látnak az Írásba, mint más emberek. Ezért dönti le őket Isten félelmetesen. Nem tudja, és nem akarja elviselni őket. Ezért úgy végez, hogy az evangélium elrejtve marad a méltóságok és bölcsék elől, és egészen más módon kormányozza egyházát, mint ahogy ezek gondolják vagy értik. Bár ők úgy tesznek, mintha mindent tudnának és értenének, mivel a kormányzásban ülnek. ... Az ördög arra hajtja [ezeket], hogy a Szentírásból és Isten igéjéből a saját nevüknek szerezzenek tiszteletet és dicsőséget, és többnek látsszanak másoknál. De mi itt ezt mondjuk: Kedves mennyei Atyánk! Szólj, és én szívesen leszek bolonddá és gyermekké, és hallgatók, mert ha nekem kellene saját értelmemmel és bölcsességemmel kormányozni, akkor a kocsi már rég az árokban lenne, a hajó már rég elsüllyedt volna. Ezért jóságos Isten, te vezess és te kormányozz egyedül, akkor én szívesen bekötöm a szememet és félreteszem az eszemet, és engedem, hogy csak a te igéd kormányozzon! ... Mert az Isten dolgaiban a mi saját bölcsességünk és okosságunk nem egyéb, mint az a szemünk, amit az ördög nyitott meg a Paradicsomban, amikor Ádám és Éva az ördög nevében akart bölcs és okos lenni. Pedig maga Isten tanította őket, és adott nekik ígét, hogy ahhoz tartsák magukat, ha igazán okosak akarnak lenni. És akkor jön az ördög – ő csak jobban tudja – bezárja a szemüket, hogy ne lássák Istent, mert nem látták meg az ördögöt. Ez a mi bajunk még ma is, hogy az ördög nevében akarunk bölcsék és okosak lenni. De újra meg kell tanulnunk, mit jelent Krisztus ígéje: »Nekem adatott minden«. Vagyis neki kell uralkodnia, tanítania, tanácsolnia, szólnia, parancsolnia az egyházban. És ezzel nyíltan meghirdeti, hogy ő valóságos Isten. ... Ez az alapigénk első része... [A második részben] Krisztus azt mondja: Jöjjetek éh hozzám mindnyájan, akik megfáradtatok. ... Tartsatok ki mellettem, maradjatok meg az én ígémnél, és történjék, ami történik. Még ha megégetnek, vagy fejeteket veszik is, legyen türelmetek. Úgy megédesítem azt, hogy el tudjátok viselni. Ahogyan a szűz Szent Ágnesről feljegyezték, hogy amikor a börtönbe vitték, és ki akarták végezni, »úgy érezte, mintha táncba vinnék«. ... Ha szenvedtek [mondja Krisztus] erőt adok nektek, hogy még nevésetek is, és a kínokat ne legyen oly nagy, az ördög ne tudjon annyira bántani. Járhattok égő parázson, az olyannak fog tűnni, mintha rózsákon járnátok. ... Ha énértetek szenvedtek, akkor az én igám és az én terhem az, amit kegyelemmel rátok helyezek. ... Magam segítem hordani. Erőt és kitartást adok hozzá. Amint a zsoltár is mondja: »Legyetek erősek és bátor szívűek mind, akik várjátok az Urat«!

Ennél jobb zárszót magam sem tudnék találni.

Kedves mennyei Atyánk! Szólj, és én szívesen leszek bolonddá és gyermekké.

Szerkesztőségünk postájából

A Keresztyén Igazság Szerkesztőbizottságának
Budapest

Tisztelt Szerkesztőbizottság!

Örömmel és érdeklődéssel olvastam a Keresztyén Igazság legutóbbi füzetében (2012. 3. szám) dr. Böröcz Enikő *Ordass Lajos és a finn egyház* címmel közölt tanulmányát. A tanulmány az én személyemet is említi egy finnországi ösztöndíjas tanulmányút kapcsán. A kiadvány 15. oldalának 29-es lábjegyzetében a következő olvashatjuk: „Zászkaliczky Tamás ügyében Nikolainenék hivatalos egyházi meghívást és beleegyezést kértek. A dolog 1971-ig húzódtott el, amikor Káldy Zoltánék is rábólintottak. Idős Zászkaliczky Pál akkor már több mint tíz éve halott volt.”

Ez így nem állja meg a helyét. Való igaz, Ordass Lajos püspök úr közbenjárására Aimo Nikolainen professzor úr felajánlott nekem egy ösztöndíjat nem a finn evangélikus egyház, hanem a LVSZ részéről. Ez az ösztöndíj így nem terhelte volna a magyar és a finn egyház ösztöndíjasainak keretét. Ennek megfelelően Nikolainenék nem beleegyezést kértek a magyar egyház vezetőségétől, csupán egy igazolást, hogy én a MEE tagja vagyok. Ezt az aláírást Káldyék meztagadták.

Később mégis eltölthettem egy esztendő Helsinkiben, a Sibelius Akadémián. Az 1971 ősztől létrejött ösztöndíj nélküli tanulmányutamhoz azonban a magyar és a finn egyháznak semmi köze nem volt. Az más kérdés, hogy kinn tartózkodásom alatt nagyon sok segítséget kaptam édesapám egykori barátaitól, elsősorban Paavo Viljanen és Jouko Karanko lelkészeiktől, valamint a tanulmányban is említett Anna-Maija Raittila költőnőtől. Természetes az is, hogy az ott eltöltött esztendő során – orgonista lévén – sok gyülekezetben megfordultam és szolgáltam, így kapcsolatba kerültem számos lelkésszel és egyházi emberrel is. E máig tartó barátságok azonban soha nem emelkedtek „hivatalos szintre.”

Örülnék és megköszönném, ha ez a kiigazítás helyet kaphatna a Keresztyén Igazság következő számában.

Erős vár a mi Istenünk!

Tisztelettel:

Zászkaliczky Tamás

Válasz Kovács László

Töprengés a Reménység Fesztiválról című, a **Keresztyén Igazság 2012. 3. számában megjelent cikkére**

Szeretem *Kovács László* írásait, gondolkodását, stílusát. Érzékenység, kiegyensúlyozottság, biblikusság, és mások tisztelete jellemző rá. A Reménység Fesztiválról írt cikkében ezeket az erényeket csak nyomaiban tudom felfedezni.

Írása bevezetőjében meghagyja azt az eshetőséget, hogy Isten „furcsa mederben” is cselekedhet, és a Reménység Fesztiválon is teremthet hitet... Ez minden, amit pozitívumként említ.

Ezután peregnék a kritikai megállapítások: a védnökség nem feltétlenül igazolja a tartalmat, csupán „egyházi törzsgárda” jelent meg, a *Billy Graham Evangelizációs Társaság (BGET)* amerikai kegyes felsőbbrendűséggel érkezett és munkálkodott, melyhez a hazaiak még asszisztenciát is nyújtottak. Szerinte egy amerikai igehirdető semmit nem tudhat rólunk. Pál körül nem volt profi szervezőcsapat (biztos?), egyházainkban teret nyert a „siker-teológia”, jobb lett volna talán nem is részt venni a programban, a „sztárok elrepültek”, mi maradunk...

Az *Evangélikus Élet* 2012. 23. számában megjelent írásomban már értékeltem a fesztivált. Laci egyoldalú, negatív írására mégis reagálnom kell.

Nem voltam és nem vagyok elfogult a BGET-vel kapcsolatban. Nem vagyok amerikai, még csak kriptobaptista sem, nem gyakorlom evangelizációs módszereiket, látom kísértéseiket és talán hibáikat is. Nekem is voltak kritikai kérdéseim, melyeket az előkészület folyamán fel is tettem amerikai testvéreinknek. Minden felvetődött kérdésünket, kritikánkat alázattal, nyitottan fogadták, és értelmes, továbbgondolásra érdemes, motiváló válaszokat adtak.

Értékelem, sőt csodálom azt a munkát, amit ez a szolgáló közösség végez évtizedek óta a világban. Mit tesznek? Különböző országokban, a helyi egyházakkal korrekt együttműködésben, őket a lehetőségek szerint bevonva és motiválva hirdetik az evangéliumot, ébresztik a missziós felelősséget. Nincs még egy missziós társaság, mely ilyen széles skálán tudná összekötni a felekezeteket a közös szolgálatba. A szükséges és elengedhetetlen közös nevező Jn 3,16. Ennél nem is mennek tovább.

Sok ezer keresztyén rendszeres imája, szolgálata, adománya van mögöttük. A RemFesz költségeit 95%-ban a BGET állta százmillió nagyságrendben.

Közel két éven át tartott az előkészület. Láttam a folyamatot, a húsz bizottság munkáját, a szervezést. Nem tapasztaltam a Laci által felvetett negatívumokat.

Megértem, ha valakinek a fesztivál túlságosan amerikai. Megtagadni magukat ilyen értelemben nem tudják, és nem is kell. Ugyanakkor készek voltak mindenben együttműködni. Előzetesen tájékoztattak a magyarországi helyzetről, tanulmányokat kértek és kaptak az itteni lelki, egyházi, gazdasági, politikai, vallási, kulturális és nemzetiségi kérdésekről, helyzetről.

A program előkészítését jelentős mértékben az illetékes bizottság magyar egyházi felelősei végezték.

Franklin Graham igehirdetése szókimondó, evangéliumi, alázatos és egyben erőteljes volt. Talán maga *Luther*, de még a *Keresztyén Igazság* őrálló csapata sem találhatott volna rajta teológiai szempontból fogást, hiszen a kereszti üzenetét tartalmazta.

A bizottságokban, kórusban és más területen közel háromezer (!) hazai hívő segített. Minden lényeges területen evangélikusok is.

Evangélikus és felekezetközi missziós programjainkra valóban nagyobb részt a „törzsgárda” mozdul meg. A tapasztalat azt jelzi, hogy bizony nekünk, a belső tagoknak is szükségünk van az élő igére és a megújulásra. Ugyanakkor mindig érkeznek peremen lévők is. Ebben adott a fesztivál nagyobb motivációt gyülekezeteinknek.

Nem azzal a feltételezett lelki göggel érkezett a Társaság, hogy ők hozták el hazánkba az evangéliumot, és ők jobban tudják, hogyan kell az embereket megszólítani. Több alkalommal hangoztatták azt is, hogy vannak jobb igehirdetők Magyarországon, mint Franklin Graham...

Megfontolva Laci barátom kritikáját, helyesnek tartom én is a „mindent megvizsgáljatok” bibliai tanácsot. Nem kell elfogadni, „megenni mindent”, amit elének adnak. Akkor sem, ha jelentős anyagi áldozattal jár, és lelkesen teszik. Más részről viszont azt is tapasztaljuk, hogy templomaink egy része kiürül, az igehirdetések nem mindig erőteljesek, megszólítóak és evangéliumi tartalmúak, sok helyen a gyülekezet nem érzi a missziót feladatának. Talán ilyen helyzetben lehet annyi nyitottság és alázat bennünk, hogy igyekszünk tanulni, még akkor is, ha valami Amerikából jön.

Az is feltételezhető, hogy távolról, a programból, a munkából kimaradva, egyes beszámolóik alapján egészen más egy ilyen evangelizáció értékelése, mint belülről, közlelől átélve. Talán Laci is megkísértette az, amiben a BGET-t elmarasztalja: egyoldalúság, belterjesség, felszíniesség, sovinizmus. Számomra kérdéses, hogy lehet-e ilyen diagnózist adni anélkül, hogy valaki személyesen találkozott volna a pácienssel?

Bárcsak „felingerezné” az Örökkévaló tüzes és hűséges evangelizációra és misszióra lelkészeinket, presbitereinket, gyülekezeteinket az ilyen és más megújulási mozgások által, még ha azok hibákat is hordoznak magukban, vagy egyszerűen csak más színezetűek.

Az utómunka folytatódik. Éppen holnap, 2012. október 30-án lesz még egy széleskörű kiértékelése a Reménység Fesztiválnak. Ezért jön el közénk újra az a testvérünk, aki nyolcvan évesen, három rákos betegséggel a testében, hónapokon át csendesen, alázattal szervezte Budapesten az evangelizációt. Nekem már az ő példáját látva is megérte a részvétel. A fesztivál honlapjára, mely elsősorban a 2800 megtérőnek készül, folyamatosan kerülnek fel most is az anyagok. Minden lelkész és gyülekezet annyit profitált a rendezvényből, amennyit abba belerakott.

Szeverényi János

Válasz

Köszönöm Szeverényi Jánosnak, hogy reagált a Reménység Fesztivállal kapcsolatban megfogalmazott kérdéseimre. Régi ismeretségünk és közös munkánk (HÍD-Magazin, EBBE) eddig sem a kötelező egyetértés kényszerére épült, hanem az egymás megértésére törekvés szándékának szabadságára. János belülről, a szervező csapat tagjaként szerezte tapasztalatait. A legtöbben azonban – ahogyan én is – kívülről, elsősorban a Fesztivál kommunikációjából szerezhetünk információt arról, hogy mi készül. Természetesen azt, amit János a szervezés során szerzett élményeiből megosztott, nem vonom, és nem is vonhatom kétségbe. Kár, hogy a Fesztivál honlapján nem sok nyomát találtam annak a nyitottságnak, alázatnak, amiről János írt. A jövőben érdemes még jobban figyelni arra, hogy a szervezés János által megélt lelkülete és a kifelé való kommunikáció ne mutasson mást. Amerikai szervezés esetén ez nem jelenthet problémát, hiszen ők profi PR-szakemberek.

Meglehet, hogy bizonyos felhangokra túl érzékeny a lelki hallásom, ez azonban nem véletlen. A fesztivál célja, nevezetesen: „hiteles emberek hiteles módon” szölik az evangéliumot, azzal a háttérrel, hogy ennek érdekében külön fölkészítésre, képzésre hívták a különféle felekezetű lelkészeket, számomra továbbra is azt sugallja, mintha eddig ez egyáltalán nem történt volna így Magyarországon. Jánosnak igaza van abban, hogy hazánkban az igehirdetések nem mindig megszólítóak és evangéliumi tartalmúak. De Istennek hála, vannak ilyenek is, hiszen ha nem így lenne, János testvéremben sem születhetett volna meg a Krisztus-hit. Ugyanakkor az igehirdetések csorbáit rövid gyorstalpaló tanfolyamon kiköszörölni, az igehirdetőt és az igehirdetést „hitelessé” tenni, aligha lehetséges.

Úgy vélem, hogy egy teológiai-kritikai lapban igazán helyén való a konstruktív eszmecsere. Egymás hitéből, látásából épülünk. Éppen azért, hogy akár mozgalmak, akár kevésbé látványos szellemi talákozunk Krisztus Egyházának, együtt törekedjünk arra, hogy a felszín mögött ne felszínesség legyen.

Kovács László

Summary

God had given us the promise of the coming of Christ already after the first sin of mankind. This is from where Pál Zászkaliczky Sen starts out to bring us the good news of Advent and Christmas on the first pages of this year's fourth issue. The child lying in the manger of Bethlehem is the son of God, who died for us on the cross and defeated the ancient enemy. With His help, temptation can be defeated, and through Him the world will be reborn at the end of the times.

Antal Véghelyi introduces to us the seven marks of the church in the newest writing in the column *The Theology of Luther for everyone*. Where these marks can be found, there the church is! What are these precisely and what is the church itself? The article will tell us.

A major part of our periodical contains the round-table talk proposed by our editorial staff and based on the book of **András Korányi** titled *Hanem szeretni is (Also to love)*. The writings bring a critical view of the book, but they also hand us much new information which help us to a better understanding and knowing of the Káldy-era and its events.

Connencted to our round-table talk we bring a yet unpublished letter which shows the personality of Zoltán Káldy quite well – together with the circumstances of the writing of the letter.

We continue the study started in the previous issue presenting the *preaching Luther*.

Finally we bring a few of the reactions we received to our earlier articles.

Zusammenfassung

Bereits nach dem Sündenfall verhieß Gott zum ersten Mal das Kommen Christi. **Pál Zászkaliczky sen.** verkündet von dieser Stelle aus die Frohe Botschaft von Advent und Weihnachten auf den ersten Seiten der 4. Ausgabe dieses Jahres. Dass das Kind in der Krippe der Sohne Gottes ist, der für uns am Kreuz gestorben ist und den alten Feind besiegt hat, durch den wir jede Versuchung überwinden und durch den am Ende der Zeit das Universums neu geboren wird.

Antal Véghelyi stellt in unserer Reihe *Lutherische Theologie für Jedermann* die sieben Kennzeichen der Kirche vor. Wo diese existieren, dort ist Kirche! Welches diese Zeichen sind und was Kirche an sich ist, das erfahren unsere Leser in diesem Artikel.

Ein bedeutendes Teil dieses Magazins beschäftigt sich dem Gespräch am runden Tisch, das unsere Redaktion im Zusammenhang mit **András Korányis** Buch *Hanem szeretni is (etwa: Dennoch lieben...)* initiiert hat. Im Gespräch wird Kritik am Buch formuliert, aber die Leser erhalten auch viele neue Informationen, die einem besseren Verständnis der Káldy-Ära und der mit ihnen verbundenen Ereignisse dienen. Im Zusammenhang dieses Gesprächs veröffentlichen wir auch einen bisher unveröffentlichten Brief, der die Persönlichkeit Bischof Káldys beleuchtet. Wir beschreiben dort auch den Kontext des Briefes.

Wir setzen hier in dieser Ausgabe die Studie *Luther als Prediger* fort.

Am Ende veröffentlichen wir einige Leserbriefe.

E számunk szerzői

Dr. Boleratzky Lóránd ny. egyetemi tanár – Budapest

Dr. Fabiny Tibor egyetemi tanár – Budapest

Ittész János ny. püspök – Győr

Mirák Katalin történész – Budapest

D. Terray László ny. lelkész – Råde (Norvégia)

Véghelyi Antal lelkész – Budapest

id. Zászkaliczky Pál ny. lelkész – Fót

Szeretettel ajánljuk Olvasóink figyelmébe alábbi kiadványainkat:

Ordass L.:	Útravaló (áhítatok minden napra)	1970,-
Ordass L.:	Nem tudok imádkozni	700,-
Ordass L.:	Vádirat (korrajz)	50,-
Ordass L.:	Jó hír a szenvedőknek (igehirdetések, 1956–57)	700,-
Ordass L.:	Akikkel az Úton találkoztam	500,-
Ordass L.:	Gondolatok a Filemon levél olvasása közben	100,-
Giertz Bo-Ordass:	Hitből élünk	600,-
Lyngar-Ordass:	A fákllya (ifjúsági áhítatos könyv)	450,-
Terray L.:	Nem tehetett mást (Ordass püspök életútja)	250,-
Scholz L.:	Tisztítsd meg szívedet!	250,-
Scholz L.:	Két sugárzó igazgyöngy (írasmagyarázat)	300,-
Scholz L.:	Elveszett és megtaláltatott (a tékozló fiúról)	150,-
Sólyom J.:	Hiszem-tudom (bevezetés az egyház tanításába)	400,-
Boleratzky L.:	Aki mindvégig állhatatos maradt	600,-
Virág J.:	Dr. Luther Márton önmagáról	900,-
Luther M.:	14 vigasztaló kép	250,-
Botta I.:	Dévai Mátyás, a magyar Luther	200,-
Jung E.:	Hogyan vezessem a vasárnapi iskolát	450,-
Maróthy J.:	Szegények szíve (novellák)	700,-
Rőzse I.:	A halál árnyékának völgyében	500,-
Boleratzky L.:	Evangelikus egyházjog (I-II. kötet)	1700,-
Kaj Munk:	Három dráma	600,-
Böröcz S.:	Kiáltás a mélyből (egy lelkész élete a Gulágon)	1400,-
Ittész J.:	Az evangélium hullámhosszán (meditációk)	500,-
Kapi B.:	Isten hárfása (Gerhardt Pál életregénye)	1400,-
Thurnayné Schulek V.:	Termő csipkebokor	2400,-
Gémes István:	Fellebbentett fátyol (igehirdetések)	1250,-
Gémes István:	... „saját kezemmel írom: Pál”	1400,-
Ifj. Joób Olivér:	Tenger harcon át – Joób Olivér élete (1910–1969)	1800,-
Joób Olivér:	Ünnep – hetven áhítat egy évre	1400,-

A keresztyén igazság előfizetési díja: 1700,- Ft. Külföldre 15€ Egy szám ára 450,- Ft.

Folyóiratunk megrendelhető: Ordass Lajos Alapítvány, 1171 Budapest, Lenkeház u. 7.

Bankszámlaszám: 10700732-49912407-51100005

Könyveink postai szállítását vállalja a Huszár Gál könyvesbolt (1054 Budapest, Deák tér 4. Telefon: 1 / 266-6329)

Tartalmi összefoglaló

Isten már a bűneset után adta Krisztus eljövételének első ígétét. Az ígének ebből a helyéből hirdeti meg **id. Zászkaliczky Pál** ez évi 4. számunk első lapjain ádvent és karácsony örömeit. Azt, hogy a betlehemi jászolbölcsőben fekvő gyermek az Istenfiú, aki értünk meghalt a kereszten és legyőzte az ősi ellenséget, aki által legyőzhető minden kísértés, és aki által az idők végén újjászületik a világmindenség.

Az egyház hét ismertetőjelét mutatja be **Véghelyi Antal** a *Lutheri teológiáról mindenkinek* című rovatunk soron következő írásában. Ahol ezek megvannak, ott van egyház! S, hogy mik ezek, s mi az egyház maga? Erről tanít minden Olvasót ez a cikk.

Folyóiratunk jelentős részét tölti meg az a kerekasztal-beszélgetés, amelyet **Korányi András** *Hanem szeretni is* című könyve kapcsán kezdeményezett szerkesztőségünk. A beszélgetésben megfogalmazódnak a könyvvel kapcsolatos kritikák, de az Olvasó sok új információhoz is jut, melyek a Káldy-korszak és az ahhoz köthető események jobb megismerését és megértését szolgálják.

Kerekasztal-beszélgetésünkhöz kapcsolódóan egy eddig még publikálatlan, Káldy Zoltán püspöki személyiségét jól bemutató levelet teszünk közzé, ismertetve a levél megírásának körülményét is.

Folytatjuk az előző számban elkezdett tanulmányt, mely a *prédikáló Luthert* mutatja be.

Befejezésül néhány korábbi írásunk hozzászólásait közöljük postánkból.